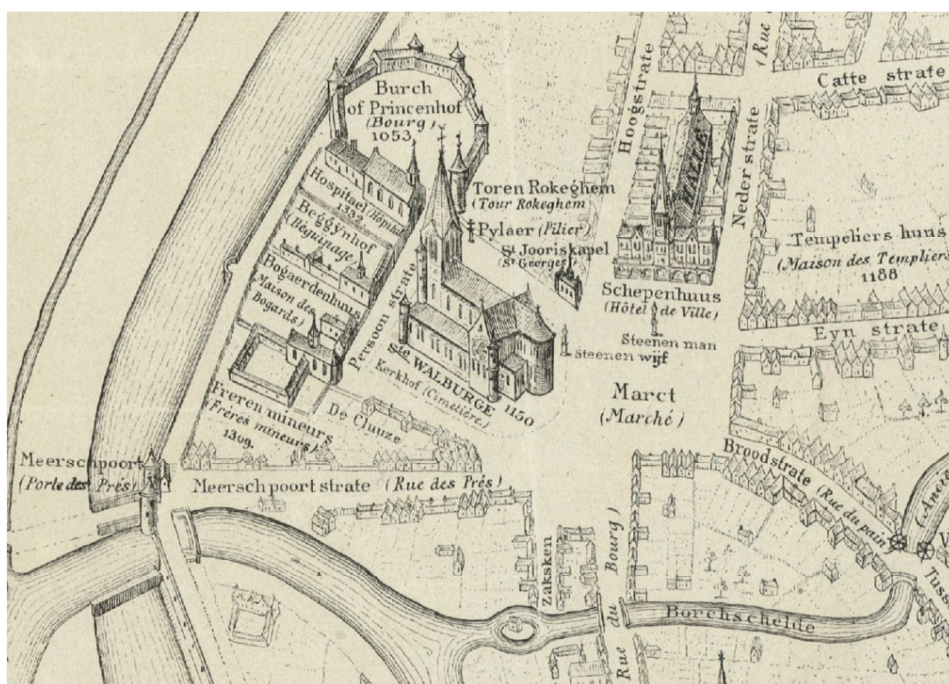

SOLVA

INTERGEMEENTELIJK SAMENWERKINGSVERBAND
VOOR RUIMTELIJKE ORDENING EN SOCIO-ECONOMISCHE EXPANSIE

OUDENAARDE MARKT

BUREAUSTUDIE

April 2014

Vandendriessche H., De Maeyer W., Van Cauwenbergh S. en Cherretté B.

ARCHEOLOGIE – RAPPORT

Colofon

Project:

Bureaustudie

Markt Oudenaarde

Bouwheer: Stad Oudenaarde

Opdrachtgever: Stad Oudenaarde

Uitvoerder:

SOLVA

Intergemeentelijk samenwerkingsverband

voor ruimtelijke ordening en socio-economische expansie

Joseph Cardijnstraat 60

9420 Erpe-Mere

Hans Vandendriessche

Wouter De Maeyer

Stijn Van Cauwenbergh

Bart Cherretté (coördinatie)

Wettelijk Depotnummer:

SOLVA

Afbeelding voorblad: Detailopname van het projectgebied op een 19de eeuwse kaart van J. Petit, die een impressie van het 14de-eeuwse Oudenaarde weergeeft (Bron: Universiteit Gent).

Copyright: Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SOLVA. Alle foto's, tenzij anders vermeld: © SOLVA.

INHOUDSTAFEL

Inhoudstafel	4
1. Dankwoord	5
2. Inleiding	6
3. Onderzoekopdracht	7
4. Afbakening en omschrijving van de geplande werken	8
5. Topografische, landschappelijke en bodemkundige situering	9
6. Historische en Archeologische situering	11
6.1. Het ontstaan en de stedelijke ontwikkeling van Oudenaarde	11
6.2. Archeologische situering	12
6.3. Historisch – cartografische documentatie van het projectgebied.....	16
6.3.1. De Grote markt, de eerste stadsomwalling en het oude vleeshuis	17
6.3.1.1. Inleiding.....	17
6.3.1.2. Cartografie.....	18
6.3.2. De Kleine Markt, het kerkhof van de Sint-Walburgakerk en de Voorburg.....	20
6.3.2.1. Inleiding.....	20
6.3.2.2. Cartografie.....	24
6.3.3. Het Minderbroederklooster, de Meerspoort en de Scheldekaai.....	31
6.3.3.1. Inleiding.....	31
6.3.3.2. Cartografisch materiaal.....	33
7. Fotografische en iconografische documentatie	46
7.1. De Grote Markt.....	46
7.2. De Kleine Markt en de Sint-Walburgakerk.....	47
7.3. Het Minderbroeders – en het Droesbekeplein.....	49
8. Gekende Bodemverstoringen	51
9. Conclusie en aanbevelingen voor de geplande werken	54
Bibliografie	57

1. DANKWOORD

Vooreerst willen we onze partner bij dit project, de Stad Oudenaarde bedanken. Stijn Lybeert, archivaris van het Archief van Oudenaarde, alsook zijn collega's bij het archief wensen we te bedanken voor hun hulp bij het zoeken en het aanbrengen van historisch-cartografische bronnen.

Daarnaast een woord van dank aan de medewerkers van de universiteitsbibliotheek van Gent voor het ons beschikbaar stellen van aanvullend bronmateriaal.

Tenslotte willen we ook onze collega Evelien Taelman bedanken voor haar advies inzake het onderzoek naar en de interpretatie van de geraadpleegde historische bronnen.

2. INLEIDING

Naar aanleiding van de heraanleg van de Markt en de geplande vernieuwing en uitbreiding van het bestaande rioleringsnet rondom de Markt en in de aansluitende zones van het Minderbroedersplein en het Dreesbekeplein voerde SOLVA in opdracht van Stad Oudenaarde een bureaustudie uit. Binnen het projectgebied bevindt zich namelijk de oudste middeleeuwse bewoningskern van de stad, die zich ter hoogte van de Sint-Walburgakerk en de huidige Kleine Markt ontwikkelde. In de zone in kwestie situeren zich onder andere de restanten van het oude vleeshuis, een korenhuis, het kerkhof van de Walburgakerk, het Minderbroederklooster, de Meerspoort en de eerste en tweede stadsomwalling.

3. ONDERZOEKSOPDRACHT

Tijdens de bureaustudie:

- Wordt het plangebied afgebakend en beschreven;
- Worden de gekende archeologische en historische waarden en indicatoren geïnventariseerd en geëvalueerd;
- Worden potentieel verstoorte zones in kaart gebracht (nutsleidingen,...);
- Wordt een beschrijving gemaakt van de geplande werken, de uitvoeringswijze van deze werken en de potentiële impact ervan op het bodemarchief.

Volgende bronnen worden minstens geraadpleegd:

- Erfgoedinventarissen
- Historische kaarten en iconografie
- Gekende archeologische en historische waarden
- Bodemgebruik en topografie
- Erfdienstbaarheden, nutsleidingen en historische ingrepen

Om de impact van de toekomstige werkzaamheden op het archeologisch erfgoed vast te stellen wordt gebruik gemaakt van de meest recente gegevens die de opdrachtgever of ontwerper kan aanleveren, nl.:

- Plannen van de huidige bebouwing
- Ontwerpplan en inrichtingsplan
- Aard en omvang van de toekomstige verstoring
- Diepte grondwatertafel
- Gepland grondverzet: verwijdering (waar, hoe en hoe diep), verplaatsing (waar, hoeveel, tijdelijke opslag) of bewerking van de bodem in functie van de werken

De historische kaarten en de resultaten van de analyses worden gegeoreferereerd en geprojecteerd op de actuele kadasterkaarten.

4. AFBAKENING EN OMSCHRIJVING VAN DE GEPLANDE WERKEN

De geplande werken beslaan een uitgestrekt gebied (Fig. 1), dat in het noordoosten, aan weerszijden van het stadhuis afgebakend wordt door het begin van de Hoogstraat en de Neerstraat en de volledige omtrek van de Markt volgt. In de zuidwestelijke hoek van de Markt maakt ook de Voorburg tot aan huisnummer 12, ter hoogte van de hoek met de Burgscheldestraat deel uit van het plangebied. Verder loopt de zuidwestelijke grens van de zone in kwestie langs de rand van de Kleine Markt, door de Meerspoortsteeg, naar de Smallendam toe. Het Zakske valt hierbij buiten het bereik van de werkzaamheden. De Smallendam en de Matthijs Casteleinstraat vormen vervolgens respectievelijk de zuidelijke en zuidwestelijke rand van het projectgebied. In het westen volgt de begrenzing de Matthijs Casteleinstraat tot aan de noordwesthoek van het Minderbroedersplein. Dit plein is volledig omvat in het tracé dat daaropvolgend de zuidelijke muur van de Sint-Walburgakerk omzoomt om tenslotte opnieuw aansluiting te vinden met de Grote Markt, ter hoogte van de hoek met de Sint-Walburgastraat (huisnummer 50). Een klein gedeelte van de Sint-Walburgastraat, tot halverwege huisnummer 20 werd hierbij ook in het projectgebied opgenomen.

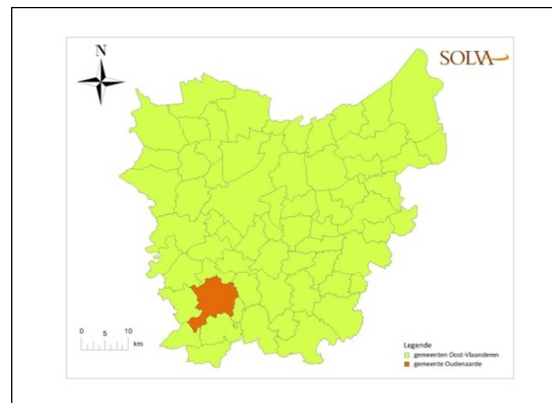
Hoewel de ligging van de nieuwe riolering zoveel mogelijk de bestaande riooltracés zal volgen, zullen de nieuwe buizen gescheiden aangelegd worden, waartoe sleuven van drie meter breed getrokken zullen worden. Daarnaast zal men bij het heraanleggen van de Markt trachten het bestaande funderingspakket zoveel mogelijk te hergebruiken en diepere uitgravingen te vermijden.

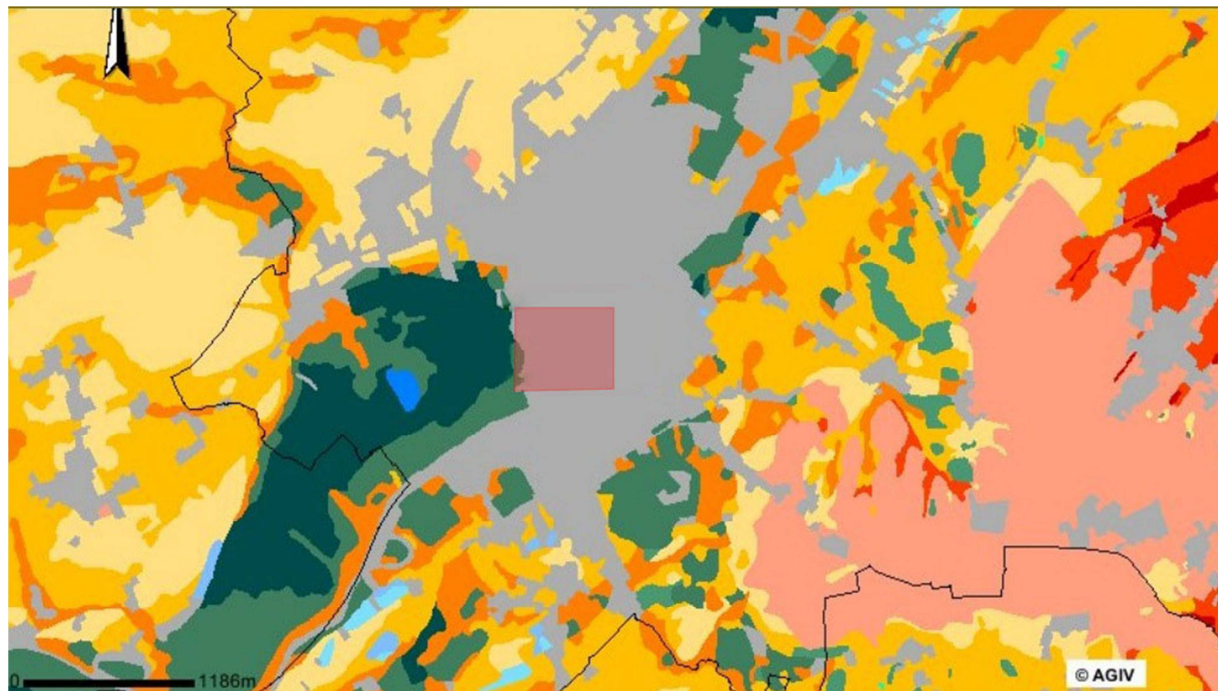
Figuur 1: aanduiding van het projectgebied op het huidige grondplan van Oudenaarde.

5. TOPOGRAFISCHE, LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE SITUERING

De stad Oudenaarde is gesitueerd in het zuidwesten van de provincie Oost-Vlaanderen, in de Scheldevallei (Fig. 2). Het projectgebied is gelegen in het historische stadsdeel van Oudenaarde op de linkeroever van de Schelde.

Figuur 2: Situering van Oudenaarde in Oost-Vlaanderen.

Figuur 3: Uittreksel uit de bodemkaart met schematische aanduiding van het projectgebied. (bron: AGIV)

De oudste bewoningskern van Oudenaarde, die zich vanaf het einde van de 10de eeuw of het begin van de 11de eeuw ontwikkelt, situeert zich op een zandige opduiking, langsheen een uitgesproken bocht in de Schelde².

1 www.agiv.be

2 Callebaut D. et al., 2012.

Figuur 4: Uittreksel uit de topografische kaart met aanduiding van het projectgebied. (bron: GISoost)

6. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE SITUERING

6.1. Het ontstaan en de stedelijke ontwikkeling van Oudenaarde

De naam Oudenaarde verschijnt voor het eerst in de 11de eeuw in de historische bronnen. In deze periode onder bewind van Boudewijn IV, graaf van Vlaanderen, wordt de machtstrijd in de regio die plaatsgrijpt tussen het Ottoonse markgrafelijke centrum Enname enerzijds, en de heren van Petegem, Eine en Oudenaarde anderzijds, definitief in het voordeel van de laatstgenoemden beslecht. De regio maakt vanaf dat moment deel uit van het Graafschap Vlaanderen³.

In 1064 duiken de *turris aldenardensis*⁴ en de Sint-Walburgakerk op in de bronnen. Beide zijn in eigendom van een lokale heer, Arnulf van Oudenaarde.⁵ De toren is waarschijnlijk gelegen tussen een Scheldebocht en de uitgegraven Burgschelde. Deze versterking vormt de oudste kern van Oudenaarde van waaruit de rest van de nederzetting zich in noordwestelijke richting ontwikkelt. Binnen deze oudste zone bevindt zich naast een kerk ook een markt, later ‘Garenmarkt’ of ‘Vismarkt’ genoemd.⁶ In bronnen uit 1127 en 1155 is de site omschreven als *oppidum*, waaruit blijkt dat de handelsnederzetting toen al versterkt was. De aarden wal met ervoor een gracht liep vermoedelijk vanaf de Schelde door de huidige Einestraat, over de Markt in de richting van Sint-Walburgakerk. Ze liep verder rond de kerk en sloot terug aan op de Schelde.⁷ Hiermee omsloot de 500 m lange omwalling een gebied van 5 à 6 ha.

De verdere stedelijke uitbreiding van Oudenaarde laat niet lang op zich wachten. Vóór 1279 is een nieuwe omwalling⁸ een feit. Deze omsluit zowel de bewoningskern van Oudenaarde op de linkeroever van de Schelde als deze van Pamele op de rechteroever.⁹ De oppervlakte binnen de omwalling bedraagt vanaf dit moment 42 hectare. In 1290 vervangt een stenen muur de aarden wal.¹⁰ Vijf poorten vormen de enige toegangen tot de stad. In deze fase is ook de huidige Grote Markt aangelegd¹¹ en vervangt een trapeziumvormig kasteel¹² de oude burchtoren.

In 1384 kwam Oudenaarde samen met de rest van het graafschap Vlaanderen onder controle van de Bourgondische hertogen. In deze periode onderging de stad opnieuw een gedaantewisseling. Zo liet Jan zonder Vrees (1371-1419), de tweede hertog van Bourgondië, de ommuring versterken met 5 poorten (Beverepoort, Einepoort, Bergpoort, Baarpoort en Meerspoort) en 24 torens.¹³ Historische bronnen vermelden daarnaast ook belangrijke verbouwingen aan het kasteel in de periode 1373-1378.¹⁴

Wanneer Oudenaarde in de late 16de eeuw in handen van de Gentse calvinisten valt, worden door François de la Noué acht bastions rond de ommuurde stad opgetrokken. In 1673 onder heerschappij van Lodewijk

3 Callebaut D. et al., 2012

4 Een oprichtingsdatum is niet gekend.

5 Callebaut D. et al., 2012, p.25.

6 Callebaut D. et al., 2012, p.26.

7 Callebaut D. et al., 2012, p.28.

8 Deze omwalling omvat aanvankelijk een aarden wal en een gracht van ca. 2500 meter.

9 Callebaut D. et al., 2012, pp.28-29.

10 Van Cauwenberghe K., 2004, p.25.

11 Callebaut D. et al., 2012, p.28.

12 Callebaut D. et al., 2012, p.30.

13 Lachaert P.-J., 2008, pp.16-19 & Borremans P., 2009, pp. 7-28.

14 Callebaut D. et al., 2012, p.30.

XIV, breidt Vauban de verdedigingswerken van de stad verder uit door vier extra bastions in te richten¹⁵, alsook enkele sluizen die de Scheldevallei gedeeltelijk onder water kunnen zetten¹⁶.

Tenslotte beslist Keizer Jozef II, door het verschuiven van de rijksgrenzen, in 1782 de versterkingen te ontmantelen.¹⁷ Barrièresteden¹⁸, zoals Oudenaarde, worden op zijn bevel gedemilitariseerd en alle militaire gronden worden verkocht. Later, in 1803, herhaalt Napoleon dit bevel en moeten de barrièrevestingen worden opgeheven.¹⁹

6.2. Archeologische situering

In de voorbije decennia werden er reeds verschillende kleine noodinterventies alsook meer grootschalige archeologische ingrepen uitgevoerd in de binnenstad van Oudenaarde (zie CAI²⁰). In het kader van deze studie zullen we ons echter beperken tot het beschrijven van de onderzoeken die binnen of in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied plaatsvonden (Fig. 5). Rondom de Markt, de Kleine Markt en in de aangrenzende straten werden restanten van middeleeuwse woonhuizen gedocumenteerd. Met name in de Hoogstraat en op de site “Markt 13” kwamen bewoningssporen uit de 13de en 14de eeuw aan het licht. Oudere bewoningsresten die uit de 12de eeuw of de vroege 13de eeuw dateren, situeerden zich langs de Kleine Markt²¹. Op de site “Oudenaarde Meerspoort” werden in 2001 bovendien de funderingen van 5 diephuizen opgetekend²².

Figuur 5: Projectie op de topografische kaart van het archeologisch onderzoek in en rond het projectgebied (bron CAI-AGIV).

15 Borremans P., 2009, pp.7-28 & De Vos L., 2002, pp.101-107.

16 S.A.O., inventarisnummer 1063.41. (Schelde en andere waterlopen, sluizen).

17 Informatie uit het stadsmuseum van Oudenaarde (MOU) & S.A.O., inventarisnummer 1344. 34 en 1344. 5. (Versterkingen en grachten).

18 De barrièresteden zijn de acht vestingsteden die langs de grens tussen de Republiek en Frankrijk gelegen waren.

19 Borremans P., 2009, p. 17.

20 cai.erfgoed.net.

21 Callebaut D. et al. 2012, p.30.

22 Lemay N. & Langen I. 2002.

Deze opgraving (Fig. 6.1), die in het “Droesbeke project” kaderde, bestreek de zone gelegen tussen de Walburgakerk, de Kleine Markt, de Meerspoortsteeg en de Matthijs Casteleinstraat en ligt dus binnen het huidige projectgebied. De zone waarvan sprake werd evenwel niet integraal onderzocht. Teneinde enig inzicht te verwerven in de exacte ligging van het toenmalige opgravingsvlak georefererden we de grondplannen. Deze hebben we vervolgens op de hedendaagse kadasterkaart geplot. Dit kon enkel gedaan worden voor de opgravingsleuven 1 t.e.m. 8. Uit de overige archiefdocumenten menen we te kunnen afleiden dat de overige sleuven, IX t.e.m. XI, vermoedelijk op de plaats van de huidige ondergrondse parkeergarages gelegen waren. Naast funderingen van de bovengenoemde woonhuizen leverde de opgraving nog enkele belangrijke inzichten op. Zo werd het meest oostelijke deel van het Minderbroederklooster en vermoedelijk ook de walgracht van de eerste, 12de-eeuwse stadsomwalling aangesneden. Er werd namelijk een brede, kunstmatig uitgegraven gracht opgetekend, waarvan het tracé rond de Sint-Walburgakerk liep en vervolgens aansluiting maakte met de Schelde. In de onderste lagen bevatte deze gracht materiaal uit de 11de-12de eeuw. De gracht werd vervolgens in de 13de eeuw gedempt en overbouwd, naar alle waarschijnlijkheid bij de stadsuitbreiding die toen plaatsvond²³.

De gracht van deze eerste stadsomwalling werd mogelijk ook in 1994 (Fig. 6.2) tijdens archeologisch onderzoek op de Markt, ter hoogte van de hoek met de Sint-Walburgastraat waargenomen, zij het slechts gedeeltelijk. Daar tekende men de aanzet van een lagergelegen zone op, die tot een diepte van maar liefst 2m30 opgegraven werd (onderkant van de toenmalige verstoring). Tijdens dezelfde opgraving kon men tevens ophogingslagen bestuderen die ongetwijfeld in verband te brengen zijn met de aanleg van de Markt²⁴.

In 2008 voerde het VIOE een kleinschalige verkennende opgraving uit in de Sint-Walburgastraat (Fig. 6.3), waar ze aan de noordelijke transeptarm van de kerk 4 kleine sleuven aanlegden. Zodoende werden sporen van een oudere fase van de kerk ontdekt en een gedeelte van het kerkhofareaal blootgelegd. Binnen de kerkhofmuur werden meer dan 170 graven en een klokkengieterskuil geregistreerd. Buiten de ommuring waren een vol-middeleeuws landbouwniveau en een kuil met vondsten uit de 10de - vroege 11de eeuw bewaard gebleven. Tijdens dit onderzoek werden dus voor de eerste maal sporen aangetroffen, die gekoppeld kunnen worden aan de oudste occupatiefase van de stad²⁵.

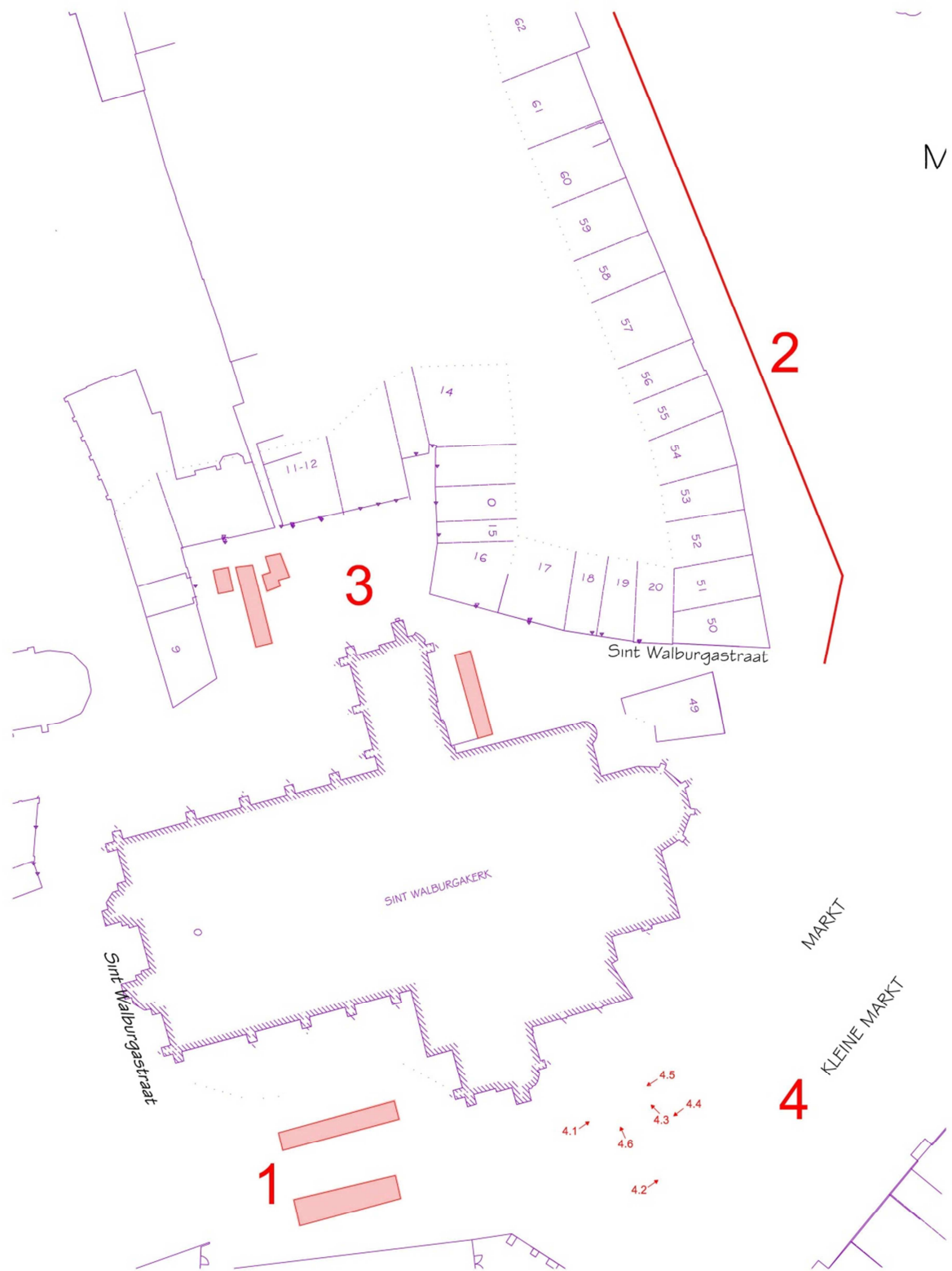
Een volgende vermeldenswaardige opgraving vond in 2008 net ten zuiden van het projectgebied plaats, op de Ham in Oudenaarde. Dankzij dit onderzoek is concrete informatie voor handen omtrent de stadsmuur van de tweede stadsomwalling. De muur heeft een driedelige opbouw en is gemetseld met bakstenen (23/23,5 x 11 x 5/5,5cm). De constructie steunt op een spaarboog, heeft een getrappt verloop naar boven toe en mondt dan uit in opgaand muurwerk in kruisverband²⁶.

23 Lemay N. & Langen I. 2002

24 Callebaut D. et al. 2012, p.29

25 Ameels V. et al. 2009, Ameels V. 2013

26 Pede R. & Klinkenborg S. 2012, pp. 23-24

Figuur 6: Projectie van de voorgaande archeologische onderzoeken binnen het projectgebied: 1. Droesbeke project 2001 (enkel de sleuven in de straat gelegen); 2. Profiel ingetekend op de markt in 1994; 3. Opgraving in de Sint-Walburgastraat in 2008; 4. Locaties van waaruit de foto's getrokken werden tijdens de opgravingen tussen 1950-1970.

Afbeelding 1: Foto getrokken vanaf punt 4.1 op Fig.6 (bron: Archief Oudenaarde).

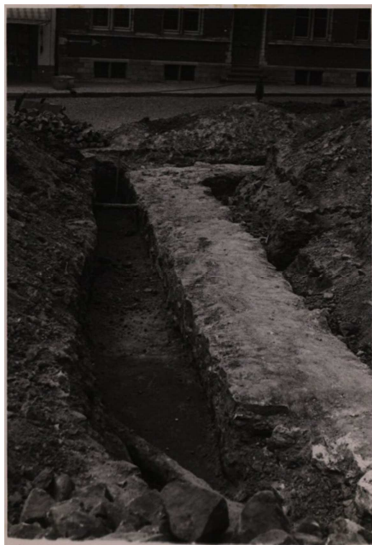

Afbeelding 2: Foto getrokken vanaf punt 4.2 op Fig.6 (bron: Archief Oudenaarde).

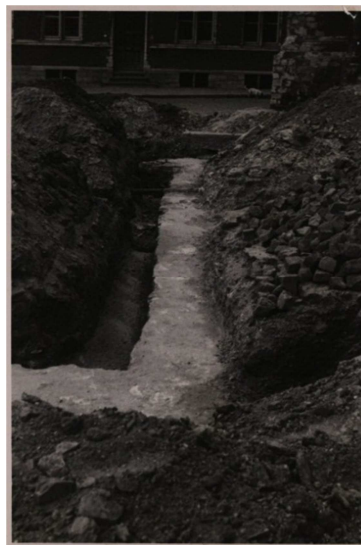

Afbeelding 3: Foto getrokken vanaf punt 4.3 op Fig.6 (bron: Archief Oudenaarde).

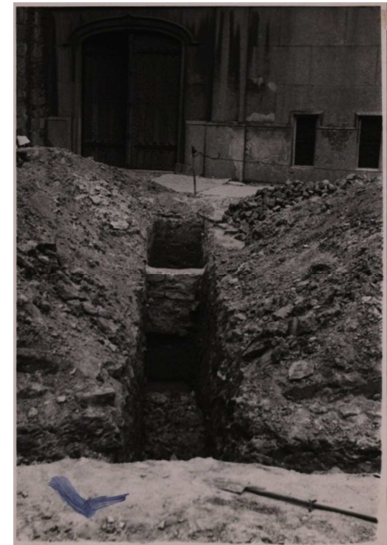
Tenslotte konden we op basis van oude foto's uit het stadsarchief opmaken dat men bij werkzaamheden (rioleringswerken?) op de Kleine Markt (Fig. 6.4) en mogelijk aan de Smalldam of de Matthijs Casteleinstraat (?) tussen 1950 en 1970²⁷ op verscheidene archeologische structuren stootte. Op de foto's die met zekerheid op de Kleine Markt genomen zijn, (Afb.1-6) zien we funderingsresten die hoogstwaarschijnlijk van meerdere gebouwen afkomstig zijn. Dankzij opschriften op de keerzijde van een aantal foto's weten we dat het om de funderingen van de zuidelijke transeptarm van de kerk en een drietal gebouwen gaat. Het is niet evident te achterhalen welke structuren precies blootgelegd werden, maar de korenhal en de funderingen van de kerkhofmuur komen onder andere in aanmerking. Op de overige foto's herkennen we de overblijfselen van een toren of poortgebouw (Afb. 7), de muur van de tweede stadsomwalling (Afb. 8), een beerput en een vloerniveau in visgraatmotief. Hoewel de exacte locatie waar deze foto's getrokken zijn moeilijk te achterhalen is, behoren de Matthijs Casteleinstraat en de Smalldam zeker tot de mogelijkheden..

Afbeelding 4: Foto getrokken vanaf punt 4.4 op Fig.6 (bron: Archief Oudenaarde).

Afbeelding 5: Foto getrokken vanaf punt 4.5 op Fig.6 (bron: Archief Oudenaarde).

Afbeelding 6: Foto getrokken vanaf punt 4.6 op Fig.6 (bron: Archief Oudenaarde).

27 <http://www.museuminzicht.be/public/collecties/objecten/objectdet/index.cfm?id=mouFO-000468>

Afbeelding 7: fundering van een toren of van een gedeelte van een poort uit de tweede stadsomwalling (de Meerspoort ?) in Doornikse kalksteen (bron: Archief Oudenaarde).

Afbeelding 8: aanlegsteuf voor riolering, met links vermoedelijk restanten van de tweede stadsomwalling (bron: Archief Oudenaarde).

6.3. Historisch – cartografische documentatie van het projectgebied

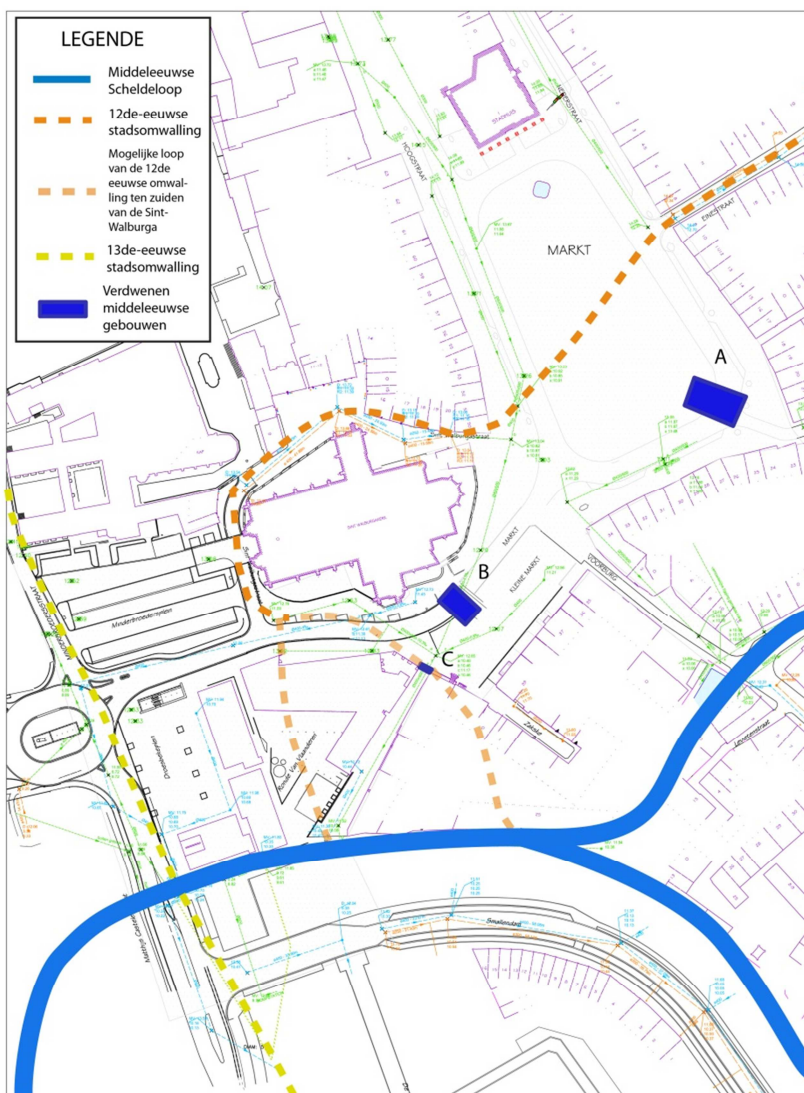
Het projectgebied bevindt zich zoals eerder vermeld in de zone waar de eerste stadsontwikkeling van Oudenaarde plaatsvond. De toekomstige werkzaamheden en archeologische ingrepen die hiermee gepaard zouden gaan, kunnen dus nieuwe gegevens met betrekking tot deze eerste ontwikkelingsfase aanreiken. Uit de historiografische en historisch-cartografische bronnen is geweten dat talrijke middeleeuwse en post-middeleeuwse structuren binnen deze zone gelegen zijn. Het archeologisch potentieel is bijgevolg enorm groot. In het onderhavige rapport zal een overzicht gegeven worden van deze structuren, waarbij per structuur naast een beknopte historische toelichting, ook figuratieve en in een latere fase iconografische bronnen aangebracht zullen worden. De gekende structuren die aangesneden kunnen worden tijdens de werkzaamheden zijn (langs een fictieve noord-zuid as doorheen het projectgebied):

- De **Markt** waar mogelijk oude marktniveaus of ophogingsniveaus aangetroffen kunnen worden.
- De **eerste stadsomwalling** en de gracht van deze eerste omwalling, die vermoedelijk van de Einestraat, dwars over de Markt loopt om dan rond de Sint-Walburga kerk af te draaien.
- De **huisjes die tegen de Sint-Walburgakerk opgetrokken waren**, zowel aan het koor als aan de zuidgevel van de kerk.
- Het **kerkhof** van de Sint-Walburgakerk.
- De **huizen** die langs de kloostertuin van de minderbroeders, tegenover de ingang van de Sint-Walburgakerk stonden.
- Het **oude vleeshuis** dat zich in de zuidoostelijke hoek van de Markt bevond en de **huisjes die tegen het vleeshuis aangebouwd waren**.
- De **korenhal** die op de Kleine Markt stond.
- De **Kleine Markt**, die de eerste marktplaats van de stad was en waar zich ook de Garenmarkt en de Vismarkt bevonden.

- De **woonblok** die oorspronkelijk aan de zuidwestelijke hoek van de Kleine Markt gelegen was en zich tussen de Sint-Walburgakerk, het Minderbroederklooster en de Meerspoortsteeg uitstrekte. Deze woonblok werd echter reeds (gedeeltelijk?) aan archeologisch onderzoek onderworpen (cfr. *supra*²⁸).
- De verschillende gebouwen van het **Minderbroederklooster**
- De **Meerspoort**, de “**oude Meerspoort**”, de **waterpoort**, **watermolen** en een **versterkte sluis** aan de Meerspoort..
- De **Scheldekaai** en een **kaaihuisje** dat aan de Schelde gesitueerd was.
- De **tweede stadsomwalling**.

6.3.1. De Grote markt, de eerste stadsomwalling en het oude vleeshuis.

6.3.1.1. Inleiding

Figuur 7: Projectgebied met aanduiding van de middeleeuwse stadsomwalling en enkele verdwenen structuren. A. Het oude vleeshuis; B. De korenhal; C. De oude Meerspoort (Gebaseerd op Berings 1986, Van Cauwenberghe 2004 en Callebaut et al. 2012)²⁹

28 Lemay N. & Langen I., 2002

29 Berings G. 1986, Vancauwenberghe K. 2004 en Callebaut D. et al. 2012

Een eerste zone die meer in detail besproken wordt, is de zone van de Grote Markt, waar zich in het bodemarchief ook sporen van de eerste stadsomwalling en van het oude vleeshuis kunnen manifesteren. Zoals bovenvermeld is de handelsnederzetting die de oudste stedelijke kern van Oudenaarde vormt al versterkt in de 12de eeuw. Uit historisch-topografisch onderzoek blijkt dat deze eerste stadsomwalling vanuit de Einestraat dwars over de Markt richting de Sint-Walburgastraat loopt, alvorens rond de kerk te draaien en de Schelde te vervoegen (Fig. 7)³⁰. Dit tracé werd vermoedelijk reeds tweemaal tijdens archeologisch onderzoek aangesneden. Een eerste keer gedeeltelijk in 1994 op de Grote Markt³¹ en een tweede keer tijdens het Droesbeke project³². Desalniettemin blijft de concrete documentatie die voorhanden is voor deze belangrijke structuur vrij gering. In de tweede helft van de 13de eeuw, voor 1279, vindt een uitbreiding van de stad plaats, waarbij een tweede, veel ruimere stadsomwalling opgericht wordt. De gracht van de eerste omwalling werd op dit moment ogenschijnlijk gedempt en overbouwd³³. Terzelfder gelegenheid werd de Grote Markt, zoals we die vandaag de dag kennen, aangelegd. De opgravingen in 1994 toonden tevens aan dat dit gepaard ging met aanzienlijke terreinsophogingen en nivellerings³⁴.

Op de kaart van Jacob van Deventer is het oude vleeshuis (Fig.7-A) in de zuidoostelijke hoek van de Markt, tegenover de Broodstraat afgebeeld. De eerste vermelding van deze constructie dateert uit 1338³⁵. Verder is er geweten dat het gebouw onderkelderd was en dat er aan de zijde van de Broodstraat 13 huisjes tegen aangebouwd waren. Het vleeshuis raakte echter in de 16de eeuw in verval, wat in 1584 tot de afbraak van het gebouw leidde³⁶. Het nieuwe vleeshuis werd vervolgens aan de hoek van de Kleine Markt met de Voorburg geconstrueerd, waar zich thans de stadsbibliotheek bevindt.

6.3.1.2. Cartografie

Wat deze eerste zone betreft valt weinig extra informatie te bekomen op basis van de cartografische bronnen. Niettegenstaande het feit dat de ligging van de huidige Sint-Walburgastraat en de Einestraat mogelijkerwijs geënt is op de ligging van de eerste stadsomwalling, zijn restanten van deze structuur verder op geen enkele kaart zichtbaar. Hoewel de Grote Markt op alle kaarten figureert, ondergaat deze vanaf het moment van zijn aanleg weinig of geen belangrijke morfologische veranderingen. Wijzigingen in het uitzicht van de Markt worden eerder bepaald door de verschillende structuren die er op gebouwd werden of van de Markt verwijderd werden doorheen de eeuwen. Het vleeshuis dat in de late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd op de markt prijkte vormt hier het belangrijkste voorbeeld van.

30 Berings, G. 1986, Callebaut D. et al. 2012, p.29

31 Callebaut D. et al. 2012, p.28

32 Lemay N. & Langen I., 2002

33 Lemay N. & Langen I., 2002, p.70

34 Callebaut D. et al. 2012, p.29

35 Devos P., 1984, p.11

36 Devos P. 1984, Vancauwenberghe K. 2004, p.14

6.3.1.2.1. Jacob van Deventer – Atlas des villes des Pays-Bas: 73 places levées entre 1550 et 1565 sur les ordres de Charles Quint et de Philippe II: Oedenaerde, Ename, Beveren, Lubeghem (omstreeks 1550) (kbr)

Op de kaart van Jacob van Deventer (Fig. 8) staat het oude vleeshuis nog afgebeeld, ondanks het feit dat we uit de bronnen weten dat het rond 1544 al in een slechte staat verkeerde³⁷. Door de schetsmatige weergave kunnen we ons echter geen meer gedetailleerd beeld vormen van het gebouw. De oranje-grijze vlekken die zich voor het gebouw, aan de kant van de Broodstraat bevinden, kunnen misschien wel vereenzelvigd worden met de huisjes die tegen het vleeshuis aanleunden.

Figuur 8: Detail van de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1550). (bron: kbr)

6.3.1.2.2. Abraham de Bruyn - Parma belegert en verovert Oudenaarde, 1582 (1613 – 1615) (Rijksmuseum.nl)

Figuur 9: Kaart van Abraham de Bruyn (1613 – 1615) (bron: Rijksmuseum.nl)

Deze kaart van Abraham de Bruyn (Fig. 9) illustreert het beleg van Oudenaarde in 1582, door Alexander Farnese, de hertog van Parma. Ondanks het feit dat het vleeshuis volgens de bronnen pas in 1584 ontmanteld werd, is het niet op de kaart weergegeven. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de kaart pas getekend werd in de periode 1613-1615 en de tekenaar geen besef had van het bestaan van het gebouw. Een bijkomstige verklaring ligt waarschijnlijk in het puur figuratieve karakter van de kaart. Zo zijn de andere openbare gebouwen en woonblokken ook op weinig waarheidsgetrouwe wijze geïllustreerd.

6.3.1.2.3. Pierre Le Poivre - Recueil de plans de villes et de châteaux, de fortifications et de batailles, de cartes topographiques et géographiques, se rapportant aux règnes de Charles-Quint, de Philippe II et d'Albert et Isabelle, 1585-1622]: Siège de la ville d'Audenaerde par les troupes d'Alexandre Farnèse en 1581 (1617) (kbr)

Ook op deze erg stilistische weergave van de stad (Fig. 10) die rond dezelfde periode gemaakt werd en hetzelfde onderwerp afbeeldt vinden we het oude vleeshuis niet terug. Dezelfde redenen als bij de kaart van Abraham de Bruyn liggen hier wellicht voor aan de basis.

Figuur 10: Detail van de kaart van Pierre Le Poivre over de verovering van Oudenaarde door Alexander Farnese (1617). (bron: kbr)

6.3.2. De Kleine Markt, het kerkhof van de Sint-Walburgakerk en de Voorburg

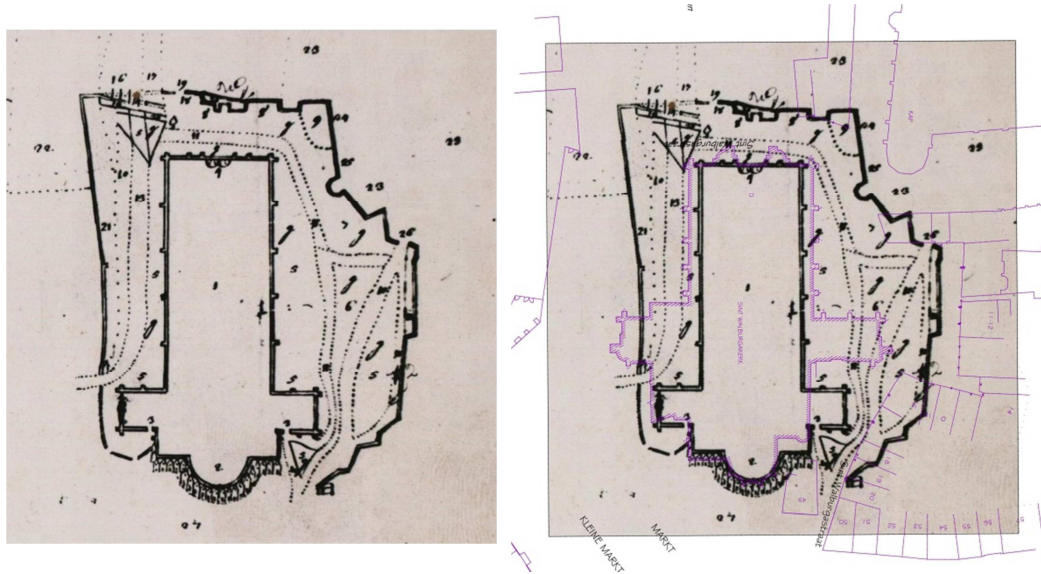
6.3.2.1. Inleiding

Een tweede zone die we in detail bespreken is tussen de Sint-Walburgakerk en de Kleine Markt gelegen. De Voorburg die tot aan de kruising met de Burgscheldestraat deel uitmaakt van het projectgebied zal ook onder deze paragraaf behandeld worden.

Wat de Sint-Walburgakerk en het kerkhof betreft, ligt de focus in de eerste plaats op het gedeelte dat zich tussen de Walburgastraat en de zuidelijke transeptarm van de kerk situeert. De zone ten westen van de

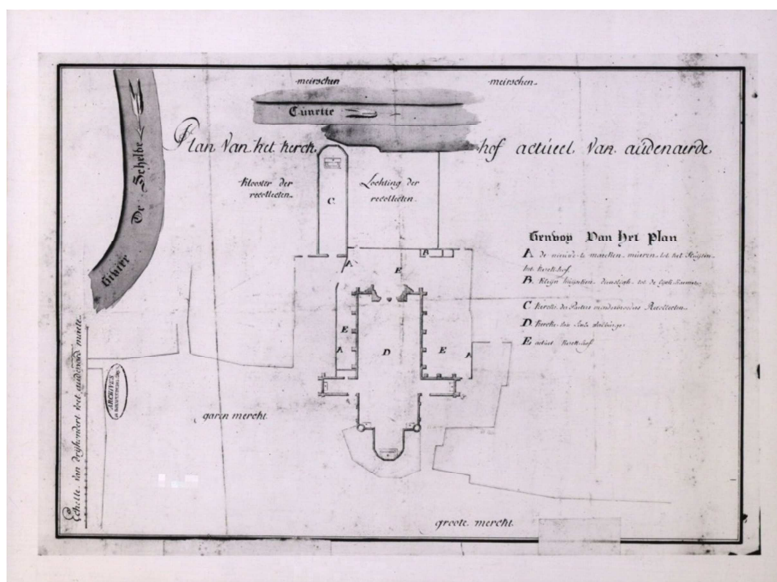
zuidelijke transeptarm werd namelijk in het kader van het Droesbeke project³⁸ reeds onderzocht. De zone voor de ingang van de kerk aan het Minderbroedersplein komt op zijn beurt in het volgende hoofdstuk aan bod.

Het bodemarchief dat we kunnen verwachten in de directe omgeving van de kerk, tussen het koor en de zuidelijke transeptarm van de kerk is waarschijnlijk zeer rijk en divers van karakter. De Sint-Walburgakerk bestaat met zekerheid reeds vanaf 1027, hoewel de precieze stichtingsdatum niet uit de bronnen af te leiden valt³⁹. Enkele 19de-eeuwse historici suggereren bovendien het bestaan van een 9de-eeuwse voorganger van de kerk. Deze stelling lijkt echter niet betrouwbaar gezien latere historici de stichting van de kerk unaniem in de late 10de of vroege 11de eeuw plaatsen en in verband brengen met de grafelijke politiek in de regio⁴⁰.

Figuur 11:
Grondplan van de
St-Walburgakerk
met kerkhof van
Joseph de
Watrigant 1734
(bron Archief
Oudenaarde).

Figuur 12:
Projectie van dit
grondplan op het
huidige kadaster.

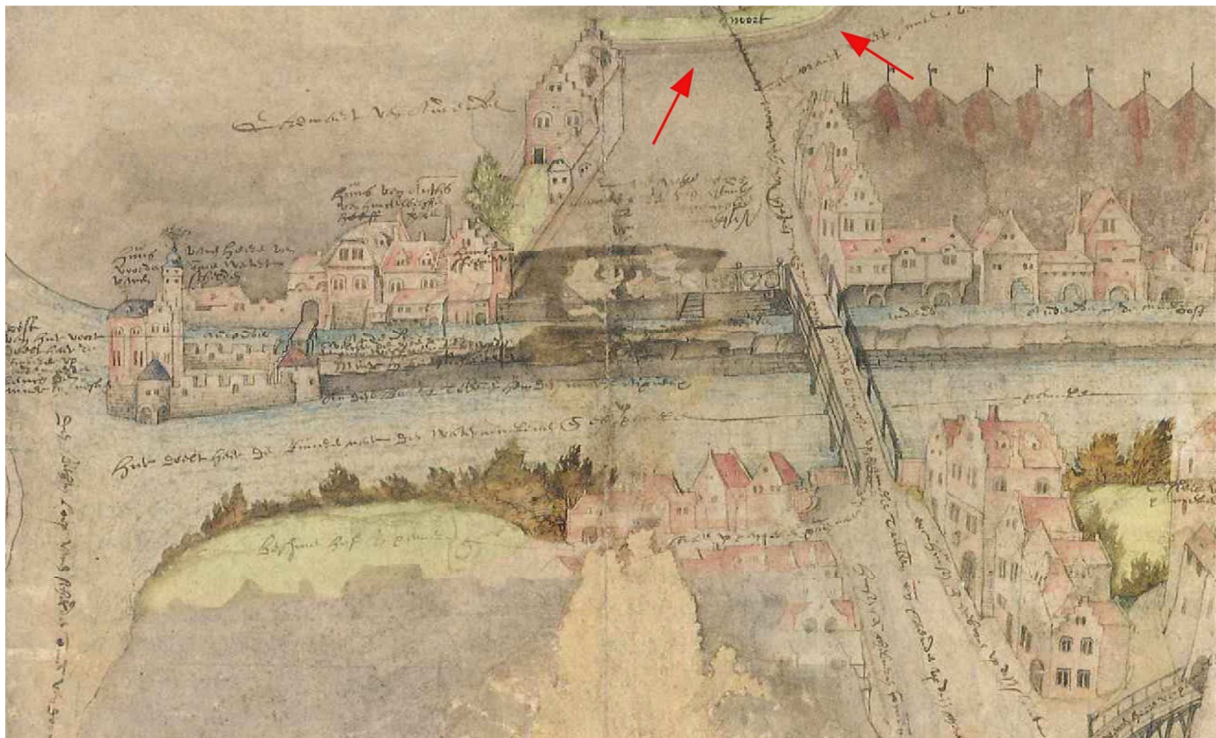
Figuur 13: grondplan van het Sint-Walburgakerkhof (niet gedateerd); A: kerkhofmuur; B "lijck kaemer" (bron Archief Oudenaarde).

38 Lemay N. en Langen I. 2002

39 Berings G. 1989, p.111

40 Carton C. 2010, p.150

Rondom de kerk bevond zich het kerkhof dat in gebruik bleef tot het opgeheven werd door een decreet van Jozef II, dat begraving binnen de stadsmuren in de Oostenrijkse Nederlanden verbodde in 1784⁴¹. De grens van het kerkhof werd door een muur in Doornikse kalksteen afgebakend⁴², die we dankzij een plattegrond van de hand van een zekere Joseph de Watrigant uit 1734 (Fig. 11) vrij nauwkeurig kunnen lokaliseren (Fig. 12). Dit grondplan laat wel vermoeden dat de kerkhofmuur aansluiting maakt op de muren van het Minderbroederklooster, het Onze-Lieve-Vrouwe Hospitaal en andere toentertijd bestaande gebouwen. Dit wordt bevestigd op een ander grondplan van het kerkhof, dat vermoedelijk een recentere fase van het kerkhof afbeeldt (Fig. 13). Het plan van de Watrigant is een 18de-eeuwse weergave en vertegenwoordigt zodoende de extensie van het kerkhofareaal in de vroege 18de eeuw. Het is moeilijk in te schatten tot waar het kerkhof in de voorafgaande periodes reikte. Dankzij een ingekleurde tekening uit 1546 weten we dat de kerkhofmuur op dat moment al bestond (Fig. 14). Een kleinschalige archeologische ingreep net naast de noordelijke transeptarm van de kerk in de Sint-Walburgastraat, uitgevoerd in 2008 door het VIOE, illustreert de enorme hoeveelheid inhumatiegraven die zich doorheen de eeuwen op het kerkhof accumuleerden. In 4 kleine sleuven van 2m breed werden meer dan 170 graven geregistreerd. Het pakket kerkhofgrond was daar overigens ongeveer 1,50 m dik. Daarnaast werd vastgesteld dat de kerkhofmuur laatmiddeleeuwse sporen doorsnijdt. Buiten de kerkhofmuur bleek de bodem relatief onverstoord⁴³. Tijdens de opgravingen aan het Droesbeke project werden in tegenstelling nauwelijks inhumatieresten aangetroffen (slechts 2 individuen). Sleuven 1 en 2 waren nochtans relatief dicht tegen de zuidelijke gevel van de kerk gelegen⁴⁴.

Figuur 14: plan van de Burgschelde met muur in het midden van de stroom uit 1546 (bron Archief Oudenaarde).

We kunnen bijgevolg stellen dat het 18de-eeuwse grondplan naar alle waarschijnlijkheid een redelijk accurate weergave van de maximale expansie van het kerkhof afschildert.

41 Carton C. 2010, Ameels V. 2013

42 Ameels V. 2013

43 Ameels V. et al. 2009 & Ameels V. 2013

44 Lemay N. & Langen I. 2002, niet gepubliceerd opgravingsarchief Agentschap Onroerend Erfgoed.

Het protestants stadsbestuur liet in 1580, op een gedeelte van het kerkhof, huisjes tegen het koor van de kerk oprichten. Ook tegen de zuidgevel van de kerk, tegenover het huidige Ronde van Vlaanderen Centrum, waren een 4-tal huisjes aangebouwd⁴⁵. Aan de hand van de beschikbare cartografische bronnen (zie infra) kunnen we er van uitgaan dat deze huisjes ten vroegste in de tweede helft van de 18de eeuw geconstrueerd werden. In de 19de eeuw groeide de wens, aanvankelijk bij de kerkfabriek en in tweede instantie bij het stadsbestuur, om de kerk te ontdoen van haar *architectura minor*⁴⁶. Het is echter pas na WO I dat de huisjes stelselmatig verdwijnen tot ze in 1965, op twee na, allemaal afgebroken zijn. De twee laatste huisjes bestaan nog steeds en vormen nu bistro de “Carillon”⁴⁷.

De Kleine Markt maakte zoals reeds meermaals aangehaald werd, deel uit van de oudste woonkern van Oudenaarde. De bewoning rondom de Kleine Markt gaat terug tot de 12de eeuw, maar uit de bronnen weten we dat er zich op de Kleine Markt ook enkele structuren bevonden. Zo stond er een korenhal op de Kleine Markt, die 50 voet breed en 60 voet lang was. De oudste vermelding van dit gebouw dateert uit 1220. Een bron verhaalt hoe er in dat jaar een zoldering in de hal aangebracht wordt. De korenhal zou ongeveer tegenover de huidige stadsbibliotheek gelegen hebben, met zijn ingang naar de Garenmarkt toe (Fig. 7-B). Deze korenhal werd uiteindelijk al in het jaar 1485 afgebroken⁴⁸. De kans is reëel dat de funderingen van deze constructie gedeeltelijk vrijgelegd werden bij opgravingen in de jaren 1950-1970. Dankzij de omgevingsfoto's kunnen we de opgravingen ongeveer op dezelfde plek situeren, als waar de korenhal zich volgens verscheidene bronnen zou moeten bevinden.

Een andere, zij het minder gekende structuur die op de Kleine Markt gelegen was, is de oude of kleine Meerspoort. Deze poort stond aan de ingang van de Garenmarkt, wanneer men vanuit de Meerspoortsteeg naar de Kleine Markt ging (Fig. 7-C). Uit een oorkonde van 1202 is geweten dat de oude Meerspoort, de Beverepoort en de Einepoort toen al bestonden. Latere bronnen uit de 14de eeuw beschrijven de oude Meerspoort als kleine of binnenste Meerspoort. Dit betekent dat de oude Meerspoort, relatief geruime tijd na de stadsuitbreiding aan het einde van de 13de eeuw en de bouw van een nieuwe (grote of buitenste) Meerspoort in het stadsbeeld bleef bestaan⁴⁹. Wanneer de oude Meerspoort uiteindelijk ontmanteld werd, is niet geweten.

Een laatste belangrijk historisch bouwkundig geheel dat zich vroeger langs de Kleine Markt bevond is het woonblok, dat op de huidige plek van het Ronde van Vlaanderen Centrum gelokaliseerd was. Deze huizenblok werd in 1968 gesloopt⁵⁰ om het zogenaamde “gat in de markt” te openen en werd zoals bovenvermeld reeds onderworpen aan archeologisch onderzoek in 2001. Aan deze zone zal dientengevolge niet veel aandacht meer besteed worden in de volgende hoofdstukken.

Tenslotte hoort ook de Voorburg bij dit gedeelte van het projectgebied. We weten dat de vismarkt in de 16de eeuw in deze straat gehouden werd⁵¹. Welke implicaties dit heeft voor het bodemarchief is echter aan de hand van de beschikbare bronnen moeilijk in te schatten. Ter hoogte van het kruispunt met de Burgschelde bevond zich een brug met aan de westelijke zijde, volgens sommige cartografische bronnen een watertrap. De vismarkt en deze watertrap staan ook afgebeeld op het reeds bovenvermelde ingekleurde plan van de Burgschelde uit 1546.

45 Vergracht P. 2010, p.301

46 Vandeweghe 2013, p.328-329

47 Vergracht P. 2010, p.378

48 Vandeputte J.L.Th. 1966, Van Cauwenberghe K. 2004.

49 Van Cauwenberghe K. 2004, p.23

50 Vergracht P. 2010, p.377

51 Carton C. 2010, p.75

6.3.2.2. Cartografie

6.3.2.2.1. Jacob van Deventer – Atlas des villes des Pays-Bas: 73 places levées entre 1550 et 1565 sur les ordres de Charles Quint et de Philippe II: Oudenaerde, Ename, Beveren, Lubeghem (omstreeks 1550) (kbr)

Op de Deventerkaart (Fig.15) zien we een situatieschets die perfect in overeenstemming is met de bronnen wat deze tweede zone betreft. We zien nog geen huisjes aan het koor van de kerk en er staan geen structuren op de Kleine Markt. Een opvallend detail is dat er nog geen sprake is van een kerkhofmuur, wat in tegenstrijd is met wat er afgebeeld staat op voornoemde ingekleurde afbeelding. Het kerkhof is daarentegen wel als een duidelijke groenzone afgebakend. Ten zuiden van de kerk lijkt het kerkhof op de Deventerkaart zich verder zuidwaarts uit te strekken dan op de plattegrond van 1734.

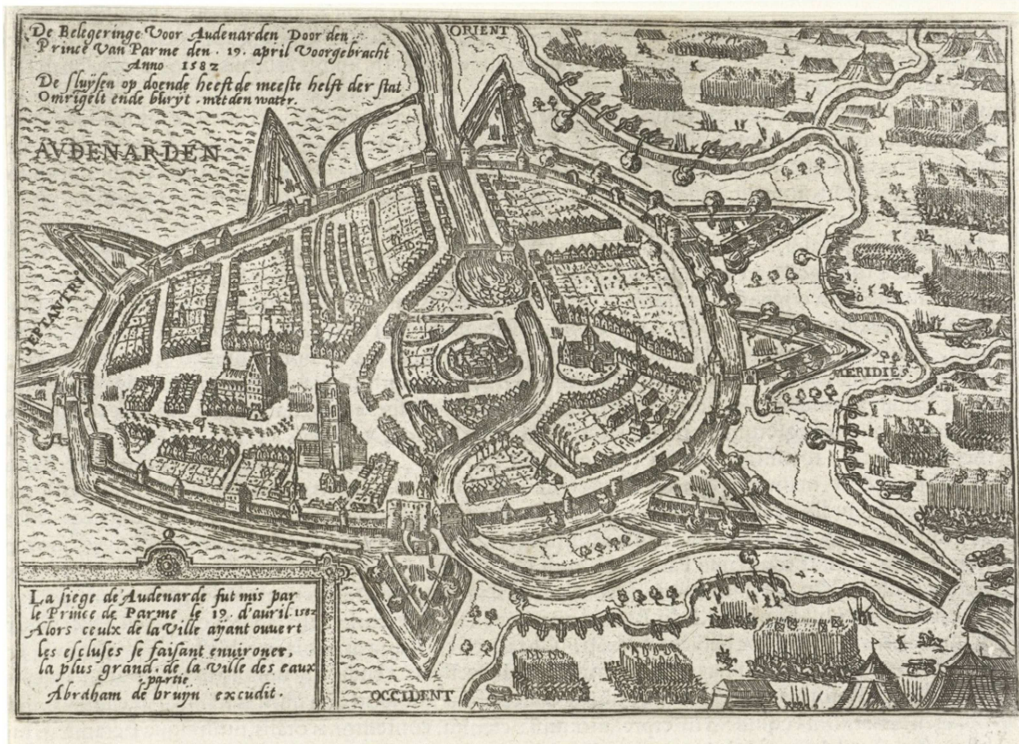
Figuur 15 : Detail van de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1550). (bron: kbr)

Vermits in werkelijkheid vastgesteld werd dat de woonblok ten zuiden van de kerk zich dicht bij de kerk bevond, kunnen we besluiten dat dit een vertekend beeld is. Er valt verder geen spoor te bekennen van de oude Meerspoort, die naar alle waarschijnlijkheid al afgebroken werd voor 1550. Op de plaats waar de Voorburg zich nu bevindt en waar vroeger de vismarkt gehouden werd, bemerken we dat de straat veel breder is dan vandaag de dag het geval is⁵².

6.3.2.2.2 Abraham de Bruyn - Parma belegert en veroverd Oudenaarde, 1582 (1613 – 1615) (Rijksmuseum.nl)

Op de eerder stilistische kaart van Abraham de Bruyn (Fig. 16) komen ongeveer dezelfde gegevens tot uiting, desondanks het feit dat noch de omvang, noch de morfologie van de Kleine Markt en de omliggende bouwblokken realistisch weergegeven zijn. De huisjes aan het koor van de kerk zijn nog niet afgebeeld, zelfs als wordt hun oprichting in 1580 gesitueerd. De kerkhofmuur is wederom niet afgebeeld en het concept van een brede vismarkt blijft behouden.

52 Carton C. 2010, p.75

Figuur 16 : Kaart van Abraham de Bruyn (1613 – 1615) (bron: Rijksmuseum.nl).

6.3.2.2.3 Pierre Le Poivre - Recueil de plans de villes et de châteaux, de fortifications et de batailles, de cartes topographiques et géographiques, se rapportant aux règnes de Charles-Quint, de Philippe II et d'Albert et Isabelle, 1585-1622]: Siège de la ville d'Audenaerde par les troupes d'Alexandre Farnèse en 1581 (1617) (kbr)

Figuur 17: Detail van het projectgebied op de kaart van Pierre le Poivre.

6.3.2.2.4. Pierre Le Poivre - Recueil de plans de villes et de châteaux, de fortifications et de batailles, de cartes topographiques et géographiques, se rapportant aux règnes de Charles-Quint, de Philippe II et d'Albert et Isabelle, 1585-1622]: Plan de la ville d'Audenarde (1617) (kbr)

Figuur 18: Detail van de kaart van Pierre le Poivre.

Zowel op de eerste figuratieve kaart van Pierre le Poivre (Fig. 17) als op de tweede kaart, die een eerder schematische weergave van de percelering binnen de stad toont (Fig.18), wordt de zone aan de Walburgakerk en de Kleine markt op dezelfde manier afgebeeld als bij Abraham de Bruyn.

6.3.2.2.5. Antonius Sanderus – Flandria Illustrata: Oudenaarde (1641) (Archief Oudenaarde)

Figuur 19: Detail van de kaart van Antonius Sanderus (1641). (bron: Archief Oudenaarde)

Op de kaart van Sanderus (Fig. 19) figureren de huisjes aan het koor van de kerk voor de eerste maal. Opvallend is het feit dat de zone van het kerkhof in vergelijking met de kaart van Jacob van Deventer

zelfs niet meer aangeduid is. Uit archeologisch onderzoek weten we nochtans dat er mensen op het kerkhof bijgezet werden in de periode waarin de kaart tot stand kwam. Sanderus heeft het kerkhof misschien om puur esthetische redenen, vanwege de prominente rol van de kerk in het stadsbeeld weggelaten. Daarnaast zien we dat de Meerspoortsteeg die op de Kleine Markt uitkomt bij Sanderus erg breed geconcipeerd is. Naast de brug over de Burgschelde, aan het einde van de toenmalige Vismarkt is bij Sanderus tot slot duidelijk een watertrap te zien.

6.3.2.2.6. Maker onbekend – Plan d’Oudenarde (1746) (SHAT, Archives du Génie, canton Oudenarde, art. 14, section 1, pièce n°27) en Le plan en relief de Nézet (1746) (Foto Archief Oudenaarde)

Aangezien deze kaart als de basis beschouwd wordt voor het *plan en relief de Nézet* worden beiden samen behandeld. Op de kaart (Fig. 20) zien we voor de eerste maal een gedetailleerde en realistische weergave van de bebouwing en de percelering rondom de Kleine Markt. We zien dat er zich rondom het koor van de kerk een elftal huisjes bevinden. Er werd wederom noch kerkhofmuur, noch kerkhofareaal aangeduid. Op het einde van de Voorburg is de watertrap prominent aanwezig. Sommige details zoals begroeiing en vegetatierijke zones ontbreken waarschijnlijk vanwege het militaire karakter van deze kaart.

Figuur 20: Detail van het projectgebied op “Plan d’Oudenarde (1746) (bron: SHAT, archives du Génie).

Op de maquette van Nézet (Afb. 9-12) uit hetzelfde jaar zijn dergelijke details daarentegen wel terug te vinden. Daarenboven krijgen we een idee van de bovenbouw van de huisjes die aan het koor van de kerk opgetrokken werden (Afb. 10) en zien we onder andere centraal op de Kleine Markt een waterput (Afb. 11) verschijnen. Voorts beschikken we over verschillende zichten op het kerkhof rond de Sint-Walburgakerk (Afb. 9, 11 en 12), wat schijnt te bevestigen dat de begrenzing vermoedelijk gedeeltelijk uit de muren van het Minderbroederklooster, het Onze-Lieve-Vrouwe Hospitaal en enkele omliggende

gebouwen bestond. De watertrap aan de Burgschelde (Afb. 12) is net als op de voorgaande kaart duidelijk aanwezig op de maquette.

Afbeelding 9: overzichtsfoto van de maquette van Nézet uit westelijke richting, waarbij het projectgebied op de voorgrond zichtbaar is.

Afbeelding 10: zicht op de huisjes aan het koor van de kerk (bron: Archief Oudenaarde).

Afbeelding 11: zicht op het kerkhof en de kleine markt vanuit (bron: Archief Oudenaarde).

Afbeelding 12: zicht op het projectgebied vanuit zuidelijke richting (bron: Archief Oudenaarde).

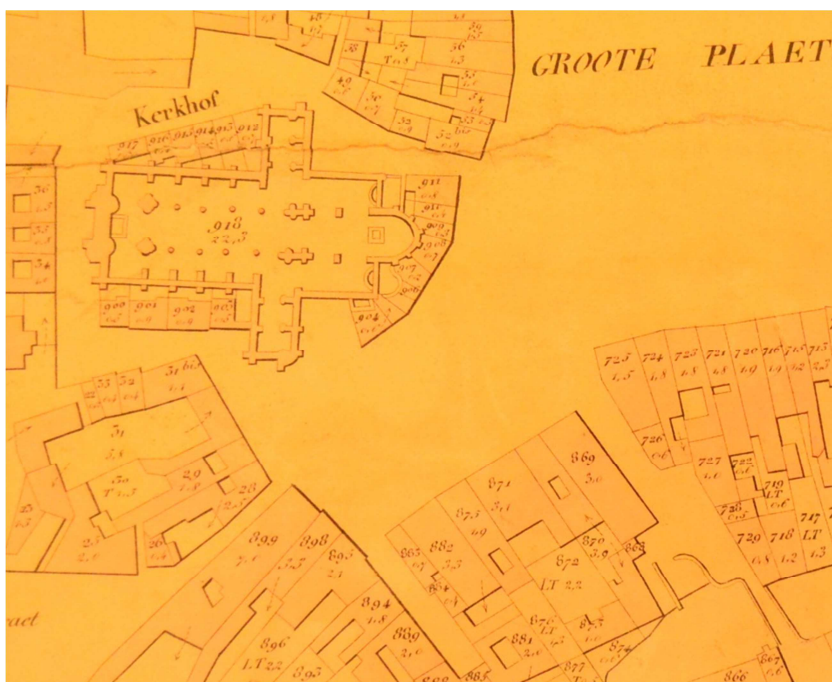
6.3.2.2.7. Jozef Johan Frans Ferraris – Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik: Audenarde (1777) (kbr)

Deze kaart (Fig. 21) is wederom meer stilistisch van karakter. Veel details die op de voorgaande kaarten geïllustreerd waren, ontbreken bij Ferraris. Voor de zone in kwestie levert deze kaart dientengevolge geen nieuwe gegevens op.

Figuur 21: het projectgebied op de Ferrariskaart (bron: kbr)

6.3.2.2.8. Primitief Kadaster (ca. 1820) (Archief Oudenaarde)

Op deze sectiekaart (Fig.22) van het primitief kadaster zien we dat er enerzijds tussen 1746 en 1820 nieuwe huizen bijgebouwd zijn aan de zuid- en noordgevel van de kerk. Anderzijds bevinden zich nu aan het koor 9 huizen. De watertrap aan de Burgschelde is nog steeds duidelijk afgebeeld.

Figuur 22: detail van de zone aan de kleine markt op het primitief kadaster van 1820. (bron: Archief Oudenaarde)

6.3.2.2.9. Vaillant – Plan D'Oudenaarde, d'après les reconnaissances faites aux mois d'Août 1829 et Janvier 1833 (1833) (foto Archief Oudenaarde)

De gebouwen weergegeven op deze kaart (Fig. 23) verwijzen naar een oudere situatie, meer bepaald de kaart besproken in 6.2.1.2.6 (Fig. 20). Dit uit zich onder andere in het ontbreken van de nieuw aangebouwde huisjes langs de gevel van de kerk.

Figuur 23: Weergave van het projectgebied op Plan d'Oudenaarde van Vaillant (Archief Oudenaarde)

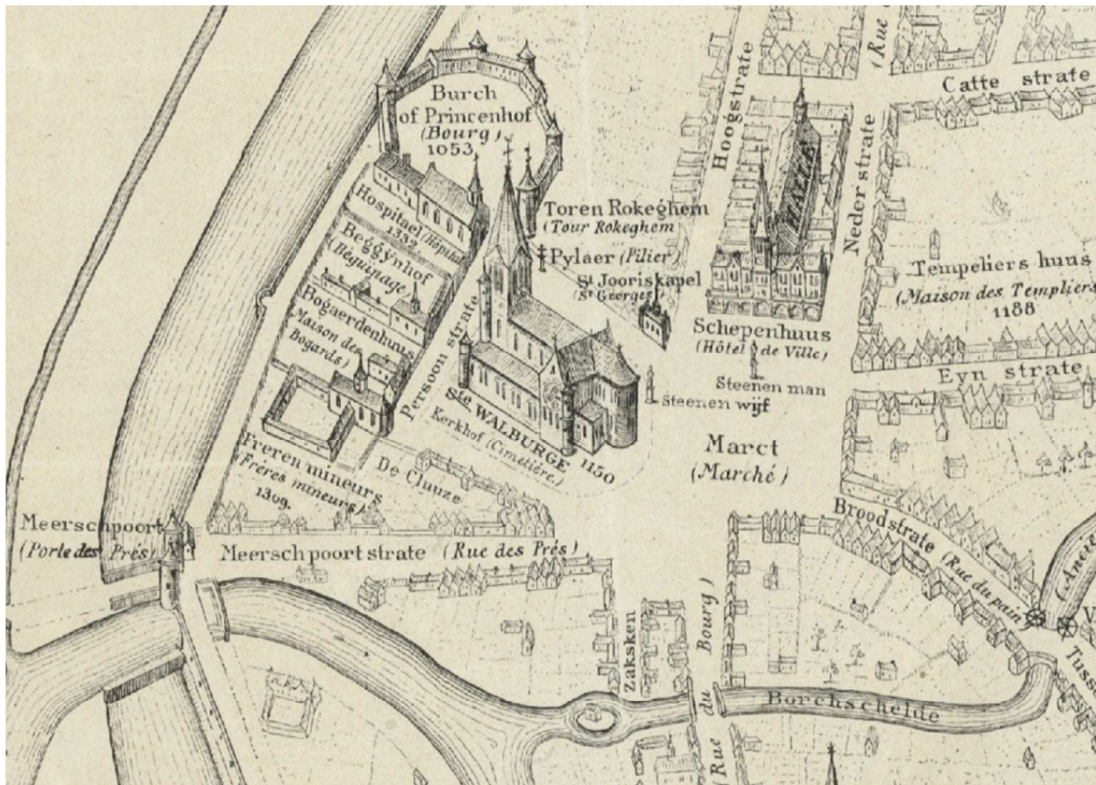
6.3.2.2.10. Atlas van de buurtwegen (1840) (GisOost)

De atlas van de Buurtwegen (Fig. 24) vertoont een vergelijkbare situatie als het primitief kadaster.

Figuur 24: het projectgebied op de Atlas van de buurtwegen (1840).

6.3.2.2.11 Vème J. Petit - Plan d'Audenaerde au XIVème siècle (19de eeuw) (Universiteit Gent)

Figuur 25: detail van het projectgebied op de 19de-eeuwse kaart van Petit (Bron: Universiteit Gent).

Deze kaart (Fig. 25) stelt tot slot een vrij ingenieuze reconstructie van het Oudenaarde van de 14de eeuw voor. De cartograaf heeft deze vermoedelijk opgesteld aan de hand van de historiografische teksten die in de 19de eeuw voorhanden waren (zoals de Kroniek van Bartolomeus de Rantere) of in opdracht van een 19de-eeuwse historicus. De cartograaf J. Petit is vertrokken van een kopie van de kaart van Sanderus en heeft daar vervolgens op basis van zijn toenmalige kennis wijzigingen op aangebracht. Zo zijn de huisjes rond de Sint-Walburgakerk bijvoorbeeld niet weergegeven. Op de Markt staan een “steenen wijf” en “steenen man” afgebeeld die ook bij de Rantere⁵³ vermeld worden. De toren van de Sint-Walburgakerk heeft een gewone spits in plaats van de barokke spits die later in 1620 gebouwd wordt en bij Sanderus figureert. Een ander opvallend feit is bijvoorbeeld het ontbreken van het vleeshuis en de korenhal, waarvan we weten dat ze in de 14de eeuw respectievelijk op de Markt en de Kleine Markt stonden. Het kerkhof van de Sint-Walburgakerk is hier in tegenstelling tot bij Sanderus in stippellijn aangeduid. Voor de andere zones van het projectgebied zijn geen wezenlijke veranderingen ten opzichte van de Sanderuskaart zichtbaar. Dit is meteen ook de reden waarom deze kaart enkel met betrekking tot de zone van de Kleine Markt en de Sint-Walburgakerk aangehaald wordt.

6.3.3. Het Minderbroederklooster, de Meerspoort en de Scheldekaai.

6.3.3.1. Inleiding

Rest ons nog een derde en laatste zone van het projectgebied te beschrijven, die zich ten zuidwesten van de Sint-Walburgakerk bevindt en het Minderbroedersplein, het Droesbekeplein, de Meerspoortsteeg en

53 Dhoop E. & De Smet M. 1986

het perceel dat zich tussen het Droesbekeplein en de Smallendam situeert, omvat. De zone die in het kader van het Droesbeke project heraangelegd werd, wordt hierbij buiten beschouwing gelaten.

De te verwachten archeologische structuren in dit gedeelte van het plangebied zijn het Minderbroederklooster, de Meerspoort, de watermolen en sluiswerken aan de Meerspoort, een waterpoort, de kaaimuur aan de Schelde en een kaaihuisje. De gebouwen van het Minderbroederklooster bestrijken daarbij veruit het grootste areaal. De kloostertuin en de helft van de kloosterkerk zijn onder het huidige Minderbroedersplein gelegen. Enkele kleine huisjes werden aangebouwd aan de muur van de kloostertuin. Dankzij een tweede niet gedateerde grondplan van het Sint-Walburgakerkhof (zie supra) weten we dat één van de huisjes (aangeduid met de letter B) aan de “*Lochting der Recollecten*” als “*lijck kaemer*” fungeerde (Fig. 13). De overige gebouwen reiken ongeveer tot in de helft van het Droesbekeplein. De Minderbroeders vestigden zich in 1230 te Oudenaarde⁵⁴. Uit verscheiden bronnen kunnen we opmaken dat de kloostergebouwen zich ten tijde van de eerste omwalling buiten de muren bevonden⁵⁵. In 1260 ging men over tot de bouw van een stenen klooster dat gedeeltelijk in de tweede stadsomwalling uit de 13de eeuw ingebouwd werd. De Minderbroeders worden uiteindelijk meer dan 500 jaar later door de Franse revolutionairen uit hun klooster verdreven in 1797. Daarna doen de gebouwen aan het einde van de 18de en aan het begin van de 19de eeuw achtereenvolgens dienst als gevangenis, als tempel voor de godin van de Rede en als spinnerij⁵⁶. Tot aan WO I werden de gebouwen ook als militair arsenaal gebruikt⁵⁷. In 1967 moesten de resterende kloostergebouwen plaats ruimen, opdat een vlottere verbinding tussen de Westerring en het stadscentrum van Oudenaarde gerealiseerd kon worden⁵⁸.

In het verlengde van de westelijke zijde van het kloostergebouw, langsheen de Matthijs Casteleinstraat kunnen we muurrestanten van de tweede stadsomwalling verwachten. Hoewel de oprichtingsdatum van deze nieuwe omwalling niet exact gekend is, weten we uit een historisch bron dat de omwalling in 1279 reeds bestond. De Meyer⁵⁹ brengt het oprichten van het stenen klooster in 1260 in verband met de stadsuitbreiding en de oprichting van de tweede omwalling. In dat opzicht zou het uitbreiden van de stadsomwalling mogelijkwijze al vanaf 1260 plaatsgevonden hebben.

Langs dezelfde as, in het zuidwesten van het huidige Droesbekeplein vindt deze tweede stadsomwalling aansluiting op de Meerspoort. Het optrekken van deze poort wordt net als het stichten van het Minderbroederklooster in de periode 1230-1260 gesitueerd⁶⁰. In de 15de eeuw werd het bolwerk aan de Meerspoort uitgebreid met een versterkt sluizenwerk en in 1548 met een watermolen⁶¹. In 1863 besloot het stadsbestuur van Oudenaarde de Meerspoort te ontmantelen, omdat deze de toegang tot de stad hinderde. Het merendeel van de Oudenaardse versterkingen en stadspoorten was tegen 1867 volledig verdwenen⁶². Bij de werken aan de westerring stuitte men blijkbaar op resten van de watermolen, die zich aan de Meerspoort bevond⁶³. We kunnen ons de vraag stellen of men terzelfder gelegenheid een gedeelte van de Meerspoort blootgelegd heeft en of de toren die tijdens de opgravingen tussen 1950 en 1970 gefotografeerd werd, één van de Meerspoorttorens betreft.

54 De Meyer 1956 p.161, Dhoop E. & De Smet M. 1986, p.60

55 De Meyer 1956 p.163

56 De Meyer 1956 p.185

57 Carton C. 2010, p.116

58 <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/geheel/20214>

59 De Meyer 1956, p.161

60 Van Cauwenbergh K. 2004, p.23

61 Vandeputte J. 1974, p.255.

62 Vandeweghe E. 2013, p.386

63 Vandeputte J. 1974, p.255

Onmiddellijk ten zuiden van de Meerspoort is de “Meerschpoortbrugge”⁶⁴ gelegen. De waterpoort waarlangs de Schelde de stad binnen stroomde. De Schelde reikte gedurende de middeleeuwen tot waar zich nu de zuidoostelijke hoek van het Droesbekeplein en het einde van de Meerspoortsteeg bevinden. Benevens de kaaimuren die we langs de toenmalige oevers van de Schelde kunnen verwachten, staat tenslotte ook een geïsoleerd kaaihuisje afgebeeld op verscheidene historische kaarten.

6.3.3.2. Cartografisch materiaal

6.3.3.2.1. Jacob van Deventer – Atlas des villes des Pays-Bas: 73 places levées entre 1550 et 1565 sur les ordres de Charles Quint et de Philippe II: Oedenaerde, Ename, Beveren, Lubeghem (omstreeks 1550) (kbr)

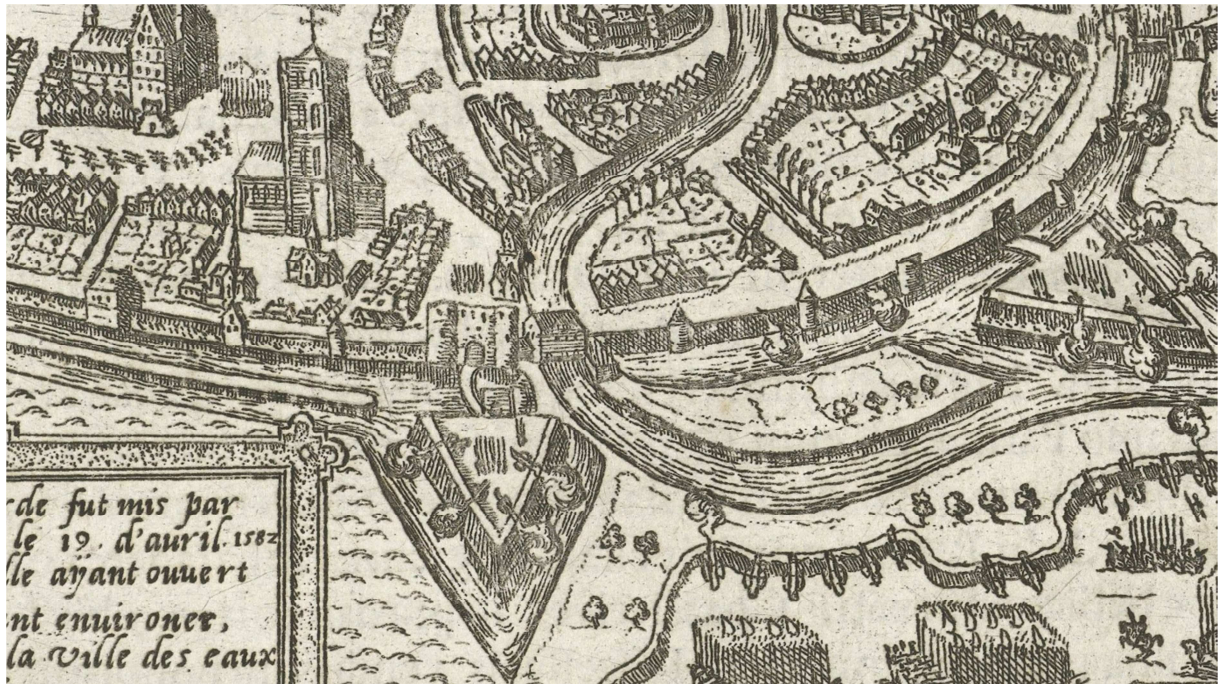

Figuur 26 : Detail van de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1550). (bron: kbr)

Hoewel er weinig details zichtbaar zijn op de kaart van Jacob van Deventer (Fig. 26) zijn de meeste bovenvermelde structuren aanwezig. De kloosterkerk, ten zuidwesten van de Sint-Walburgakerk springt in het oog. De andere kloostergebouwen zijn daarentegen niet van de overige bebouwing te onderscheiden. Zo lijkt de woonblok die tussen de Sint-Walburgakerk, de Kleine Markt en de Meerspoortsteeg gelegen is, naadloos in het klooster over te gaan. Ten zuiden van het klooster en de woonblok zien we een open vlakte langs de Schelde, waarop het kaaihuisje duidelijk afgescheiden van de overige gebouwen weergegeven is. Bij Deventer is tenslotte buiten de Meerspoort, aan de overzijde van de vesten een kleiner poortgebouw afgebeeld.

64 Carton C. 2010, p.99

6.3.3.2.2. Abraham de Bruyn - Parma belegert en verovert Oudenaarde, 1582 (1613 – 1615) (Rijksmuseum.nl)

Figuur 27 : Detail van de kaart van Abraham de Bruyn (1613-1615). (bron: kbr)

Bij Abraham de Bruyn (Fig. 27) is de zone in kwestie op de voorgrond afgebeeld. Eén van de meest opvallende structuren is de Meerspoort. Hier wordt ze met twee ronde of aan de buitenkant afgeronde torens uitgebeeld. De waterpoort naast de Meerspoort is niet gewoon een brug over de Schelde, maar is op deze kaart bebouwd. Achter de poort is het kaaihuisje opnieuw geïsoleerd van de overige woonhuizen afgebeeld. Het Minderbroederklooster tenslotte is daarentegen slechts zeer schematisch geïllustreerd. De kloosterkerk staat niet in de stadsomwalling ingebouwd zoals het bij Deventer nog het geval was. De andere kloostergebouwen zijn bovendien ook niet herkenbaar weergegeven. Algemeen genomen is de zone weinig waarheidsgetrouw afgebeeld. We kunnen ons dus de vraag stellen in hoeverre de weergave van de Meerspoort en van het huis op de waterpoort corresponderen aan de werkelijke toenmalige situatie.

6.3.3.2.3. Pierre Le Poivre - Recueil de plans de villes et de châteaux, de fortifications et de batailles, de cartes topographiques et géographiques, se rapportant aux règnes de Charles-Quint, de Philippe II et d'Albert et Isabelle, 1585-1622]: Siège de la ville d'Audenaerde par les troupes d'Alexandre Farnèse en 1581 (1617) (kbr)

Op de kaart van Pierre Le Poivre (Fig. 28), die de stad vanuit een gelijkaardig perspectief uitbeeldt als die van Abraham De Bruyn, zien we enkele duidelijke verschillen met voornoemde. De Meerspoort is ofwel niet getekend ofwel is deze te vereenzelvigen met de waterpoort of met de iets grotere toren die zich links van de waterpoort bevindt. Het klooster is op deze tekening min of meer op de correcte plaats gesitueerd. Ook kunnen afzonderlijke gebouwen onderscheiden worden en is er plaats voorzien voor de kloostertuin en de pandhof. Door zijn stilistische weergave biedt deze kaart net als de voorgaande weinig extra informatie over dit gedeelte van het projectgebied.

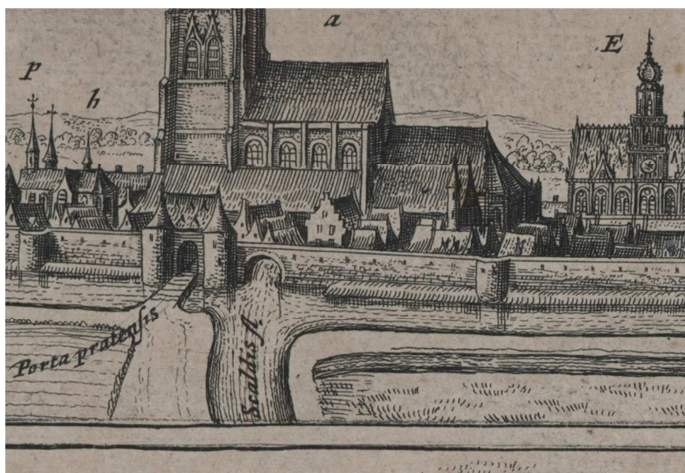
Figuur 28: Detail van het projectgebied op de kaart van Pierre le Poirre. (bron KBR)

6.3.3.2.4. Antonius Sanderus – Flandria Illustrata: Oudenaarde (1641) (Archief Oudenaarde)

Op de kaart van Sanderus (Fig. 29) zien we de eerste meer gedetailleerde illustratie van de zone. Het Minderbroederklooster is vrij gedetailleerd weergegeven. We zien de kloosterkerk duidelijk met pandgangen, pandhof en kloostertuin (ten noorden van de kloosterkerk) afgebeeld. Merkwaardig is de dubbele muur aan de oostelijke zijde van de pandgang. Deze muur

Figuur 29: detail van de het Minderbroederklooster en de Meerspoort bij Sanderus. (bron Archief Oudenaarde)

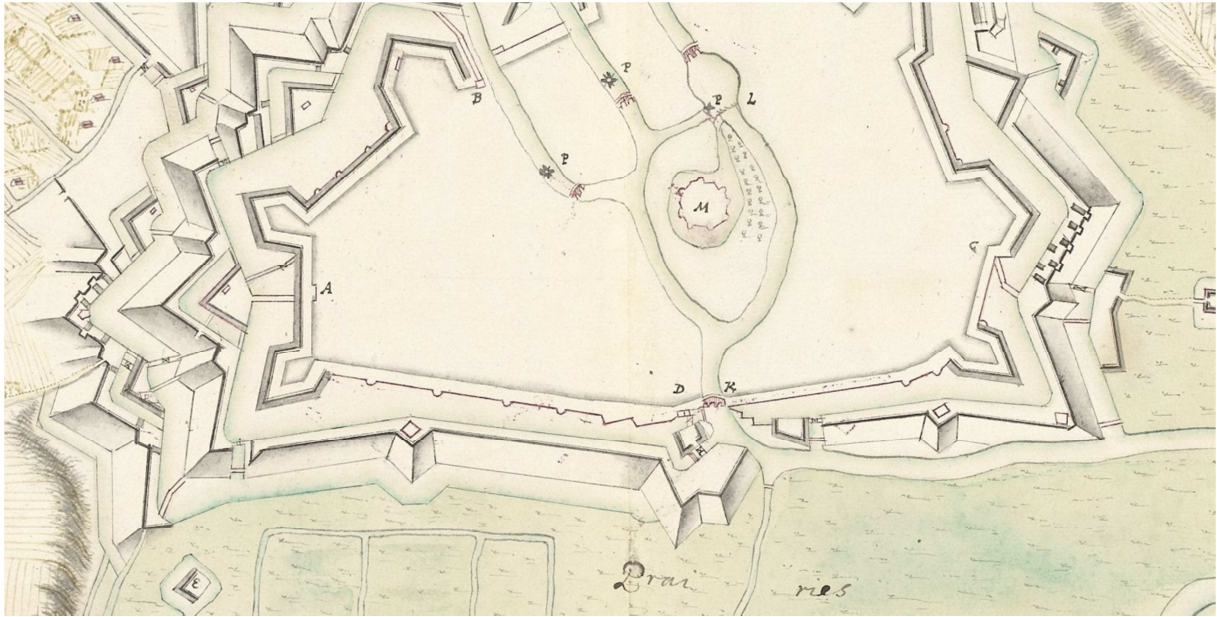
Figuur 30: detail van de Meerspoort bij Sanderus. (bron archief Oudenaarde).

en een gedeelte van de oostelijke pandhof werden overigens bij de opgravingen in 2001 aangesneden. Op de kaart zien we dat de Meerspoort twee afgeronde torens met spitsdaken had en onmiddellijk aansloot op de waterpoort. Bovenaan de kaart is een figuratieve weergave van de stad te zien, waarbij de Meerspoort (Fig. 30) of “Porta Pratenfis” in vooraanzicht getekend is. Dit bevestigt nogmaals dat de poort twee ronde of afgeronde torens heeft met spitsdaken. Volgens dit perspectief maakt de waterpoort

gewoonweg deel uit van de stadsomwalling en is er geen bovenbouw te zien.

Het eerder vermelde kaaihuisje aan de Schelde dat bij Jacob Van Deventer reeds afgebeeld was, bestaat nu uit twee kleine aan elkaar palende woningen.

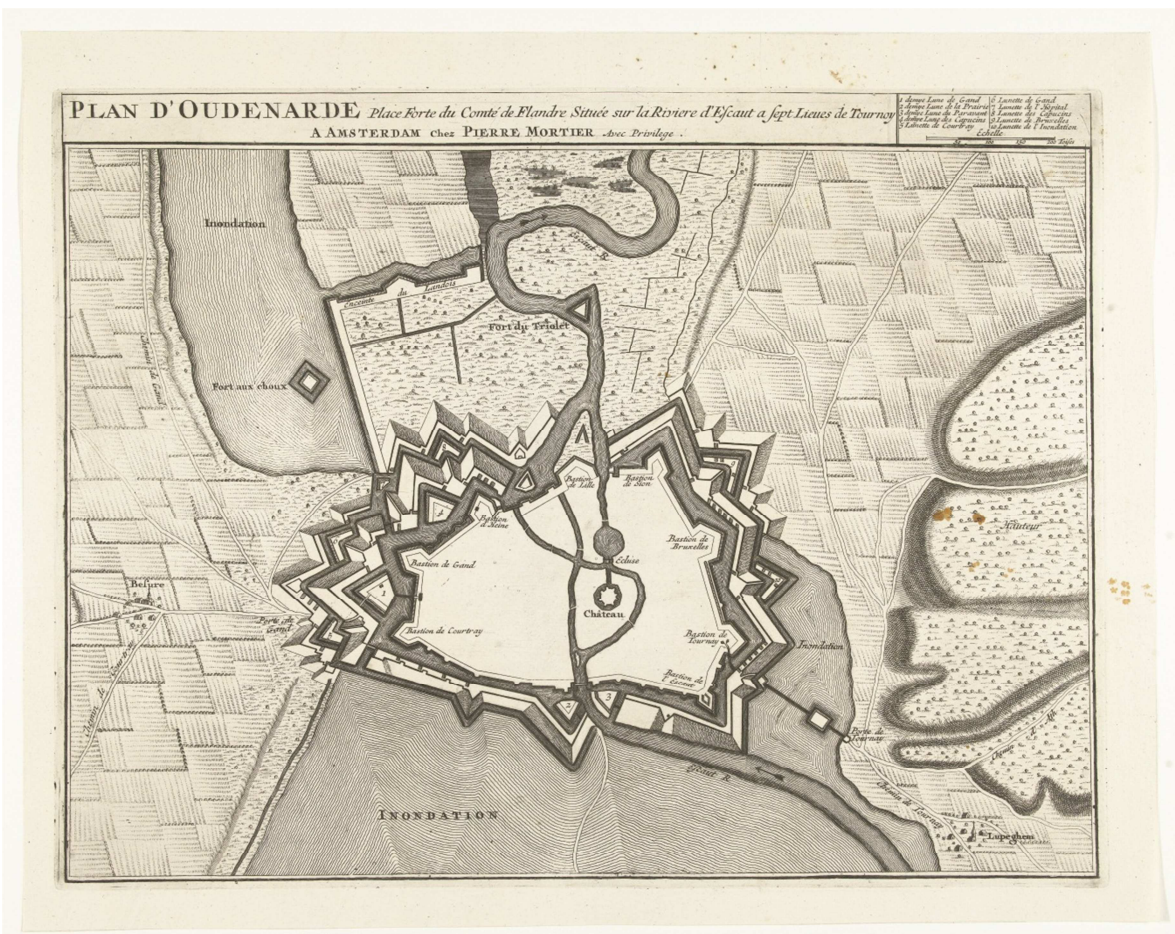
6.3.3.2.5. Samuel Du Ry de Champdoré – Plan de la Ville d’Oudenarde (1707) (Rijksmuseum.nl)

Figuur 31: detail van de kaart van Samuel du Ry de Champdoré.

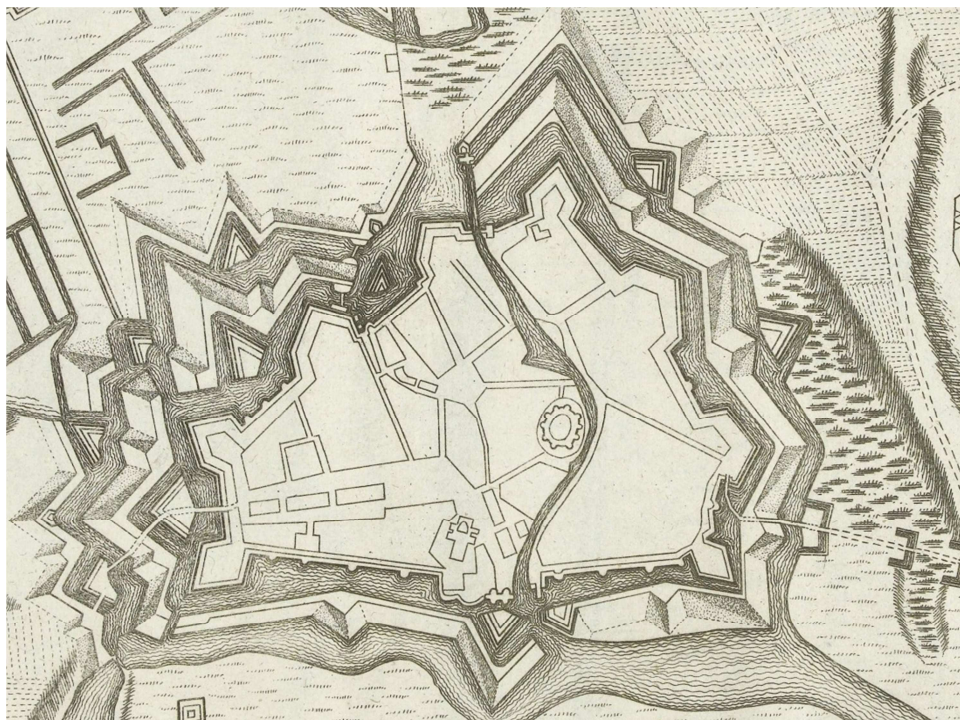
Vervolgens beschikken we over enkele militaire, strategische kaarten waarbij de aandacht vooral op de vestingwerken en bastions gevestigd zijn. Een eerste dergelijke kaart is van Samuel du Ry de Champdoré (Fig. 31), waarop de waterpoort erg schematisch getekend is. Aan de linker- en rechterzijde van de waterpoort worden met de letters D en K, respectievelijk de “Porte de l’Eau” en “la Grande écluse” aangeduid.

6.3.3.2.6. Pieter Mortier – Plan d’Oudenarde (1708) (Rijksmuseum.nl)

Figuur 32: Plan van Oudenaarde van Pieter Mortier. (bron Rijksmuseum.nl)

6.3.3.2.7. Pieter van der Aa, Nicolas de Fer - Oudenarde (1726) (Rijksmuseum.nl)

Figuur 33: Detail van de kaart van Pieter van der Aa. (bron Rijksmuseum.nl)

De kaarten van Pieter Mortier (1707) (Fig. 32) en Pieter van der Aa (1728) (Fig. 33) bieden een vergelijkbare weergave van de gebastioneerde stad. Bij Pieter van der Aa werd in tegenstelling tot bij de andere twee ook een schematische percelering opgetekend. Naast het kasteel van de Bourgondische hertogen, zijn bij Pieter van der Aa ook een symbolische weergave van de Sint-Walburgakerk en van de Meerspoort zichtbaar.

6.3.3.2.8. Maker onbekend – Plan d'Oudenaarde (1746) (SHAT, Archives du Génie, canton Oudenaarde, art. 14, section 1, pièce n°27) en Le plan en relief de Nézot (1746) (Foto Archief Oudenaarde)

Figuur 34: detail van het Minderbroedersklooster en de Meerspoort.

Op deze kaart (Fig. 34) zien we zoals bovenvermeld voor de eerste maal een realistische weergave van de percelering binnen de stad Oudenaarde. Het kloostercomplex bestaat naast kloosterkerk, tuin, pandhof en pandgang vanaf nu uit talrijke bijgebouwtjes en een tweede binnenplein. De kloosterkerk heeft enkel een schip en een absis. Transepten ontbreken.

Hier zien we ook een drietal huisplattegronden die langs de muur van de kloostertuin gelegen zijn, tegenover de ingang van de Sint-Walburgakerk. Op de kaart van Sanderus uit 1641 ontbreken ze. Mogelijks werden ze pas nadien gebouwd. Wanneer we deze kaart op het huidige kadaster projecteren (Fig. 35) zien we enerzijds dat de kloosterkerk zich gedeeltelijk onder de straat en gedeeltelijk onder het Minderbroedersplein bevindt. De kloostertuin en de huisjes die tegen de kloostermuur aanleunen zijn heden ten dage ook onder het Minderbroedersplein gelokaliseerd. De pandhof, pandgang en andere kloostergebouwen zijn anderzijds volledig onder het Droesbekeplein gelegen. Het klooster sluit rechtstreeks aan op de Meerspoort, dat op deze kaart uit verschillende structuren opgebouwd is. Vandaag de dag situeert de Meerspoort zich in de zuidwestelijke hoek van het Droesbekeplein en in de Matthijs Casteleinstraat. Aan de hand van deze projectie kunnen we afleiden dat de poort mogelijk reeds gedeeltelijk aangesneden werd bij de aanleg van de ondergrondse parkeergarages op het Droesbekeplein.

We zien tenslotte ook dat de loop van de Schelde destijds tot aan het einde van de Meerspoortsteeg rijkte en heel de zone tussen het Droesbekeplein en de huidige Smallendam inpalmde. In 1746 prijkt het geïsoleerde kaaihuisje nog steeds langsheen de loop van de Schelde.

Figuur 35: projectie van de kaart van 1746 op de huidige toestand.

Dankzij het plan en reliëf van Nézet beschikken we over een 3-D zicht op de bovenvermelde structuren. In vergelijking met de afbeelding bij Sanderus heeft de kloosterkerk geen toren meer. Enkel de kerk met schip en absis is weergegeven. Verder is het klooster opgebouwd uit een pandgang met pandhof. Daaraan zijn enkele annexen op hun beurt rond een tweede binnenhof of binnenkoer aangebouwd. Een derde uitbreiding, opnieuw bestaande uit meerdere bijgebouwen verbindt het klooster met de woonblok aan de Kleine Markt. Van hieruit leidt schijnbaar een poort naar de Meerspoortsteeg (Afb.13).

Afbeelding 13: Detail van de maquette van Nézet (1746) vanuit het zuiden (bron Archief Oudenaarde)

Als we de maquette vanuit een westelijk perspectief benaderen (Afb. 14), krijgen we een goed zicht op de kloostertuin, waarbij de westelijke zijde afgesloten wordt door de stadsmuur. Aan de oostelijke zijde zien we dat er zich drie kleine huizen in de tuinmuur bevinden. Vanuit het westen krijgen we bovendien een voorzicht op de Meerspoort en de waterpoort (Afb.14). We stellen vast dat er in vergelijking met de

tekening van Sanderus veel veranderingen opgemerkt kunnen worden. Het lijkt erop dat de torens nu in plaats van twee spitsdaken, nog slechts één gemeenschappelijk spitsvormig dak hebben. Ze springen op het eerste zicht ook minder uit ten opzichte van de omliggende muren. Daarnaast kan zelfs afgeleid worden dat de poort, net als de rest van de stadsmuur en de torens in dit gedeelte van de stad, onderaan over een natuurstenen parement beschikt met een bakstenen bovenbouw. Tussen de torens zien we op de maquette een opgetrokken ophaalbrug.

In de 18de eeuw bevinden er zich in tegenstelling tot bij Sanderus twee huizen tussen de Meerspoort en de Waterpoort. Deze laatste heeft drie bogen en een bovenbouw met leistenen dak. Vanuit dit perspectief is achter de Meerspoort en de Waterpoort een grasplein gelegen aan de oever van de Schelde. Het geïsoleerde huis aan de kaaimuur is nog steeds zichtbaar en ligt duidelijk in het verlengde van de Meerspoortsteeg.

Afbeelding 14: detail van de maquette van Nizot (1746) vanuit het westen (bron: archief Oudenaarde)

Afbeelding 15: detail van de maquette van Nizot (1746) vanuit het noorden (bron: archief Oudenaarde)

Afbeelding 16: detail van de maquette van Nizot (1746) vanuit het oosten (bron: archief Oudenaarde)

6.3.3.2.9. Jozef Johan Frans Ferraris – Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik: Audenaarde (1777) (kbr)

Figuur 36: projectgebied op de kaart van Ferraris. (bron: kbr)

Ferraris (Fig. 36) schetst opnieuw een meer schematisch beeld van het oude centrum van Oudenaarde, waarin weinig of geen nieuwe gegevens aangereikt worden ten opzichte van de reeds besproken kaarten. De tuin van de Minderbroeders is evenwel op opvallende wijze geïllustreerd.

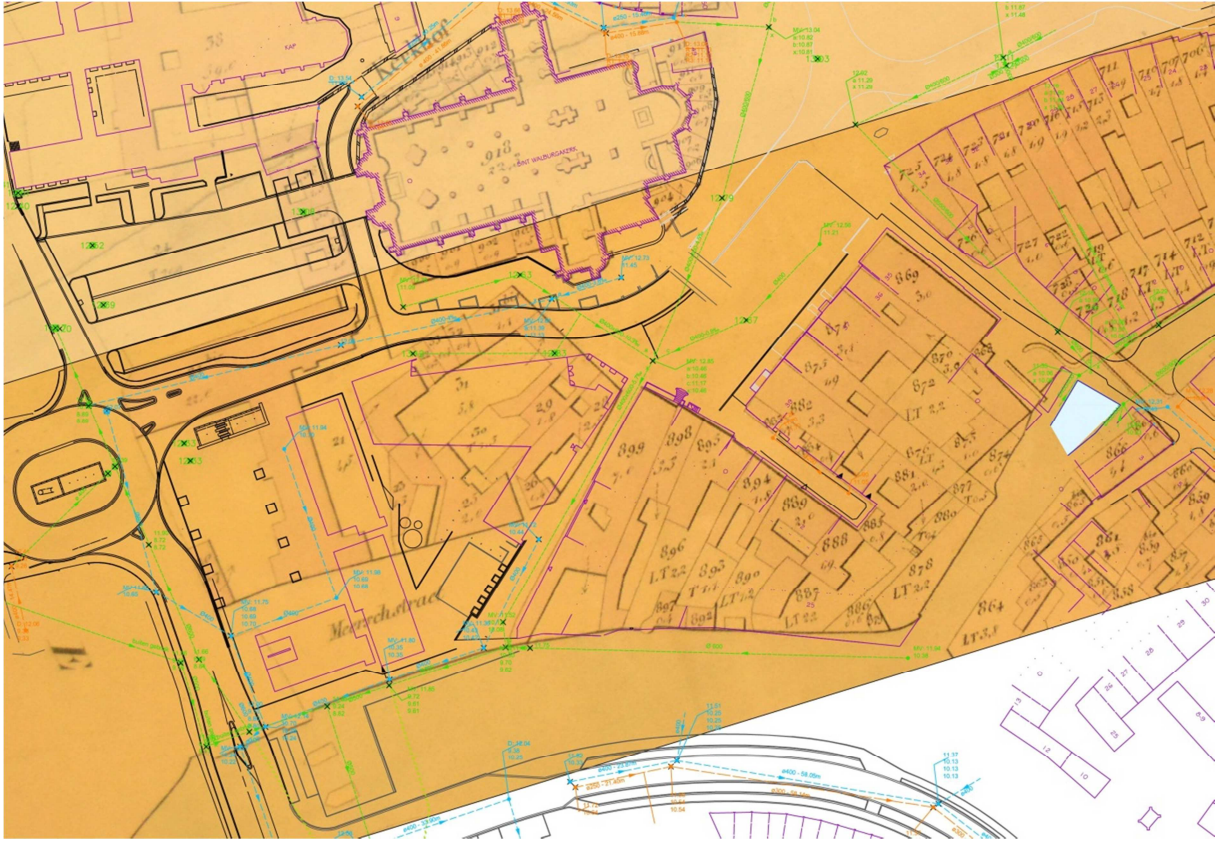
6.3.3.2.10. Primitief Kadaster (ca. 1820) en kopie (1800) van een gedeeltelijk primitief kadaster (Archief Oudenaarde).

Op het primitief kadaster (Fig. 37) zien we in vergelijking met de kaart uit 1746 een sterk gewijzigde situatie. De Minderbroeders zijn ondertussen (in 1797) uit hun klooster verdreven en dat vertaalt zich in het opdelen van het kloostercomplex in verschillende kadastrale percelen. De Meerspoort en de kloostergebouwen lijken niet meer rechtstreeks aan elkaar verbonden te zijn. Het huis langs de Scheldekaai is ofwel verdwenen, ofwel werd het ingelijfd bij het perceel dat nu heel de lengte van de Meerspoortsteeg inneemt. Op het detailplan zien we dat de huizen, die zich bij Nézot tussen de Meerspoort en de waterpoort bevonden nog steeds bestaan. Van de waterpoort zelf lijken echter slechts de pijlers over te blijven. De brug en de bovenbouw zijn volledig verdwenen (Fig. 38). Uit de projectie van het primitief kadaster op het huidige stratenplan (Fig. 39) kunnen we met betrekking tot de ligging van de besproken structuren dezelfde conclusies trekken als voor de kaart uit 1746 het geval was.

Figuur 37: detail van het projectgebied op het primitief kadaster. (bron: Archief Oudenaarde)

Figuur 38: Het Minderbroedersklooster en de Meerspoort op het gedeeltelijk kadaster. (bron: Archief Oudenaarde).

Figuur 39: projectie van het primitief kadaster op het huidige kadaster.

6.3.3.2.11. Vaillant – Plan D'Oudenaarde, d'après les reconnaissances faites aux mois d'Août 1829 et Janvier 1833 (1833) (Archief Oudenaarde)

Figuur 40: detail van het projectgebied op de kaart van Vaillant (bron: Archief Oudenaarde).

De weergave op deze kaart (Fig. 40) verwijst gedeeltelijk naar een oudere situatie, meer bepaald de kaart besproken in 6.2.3.2.8 (Fig. 34). Dit bleek uit het ontbreken van veranderingen, die in het primitief kadaster opgenomen waren. Wat de zone van de Meerspoort en het Minderbroedersklooster betreft, lijkt

de kaart echter wel aangepast te zijn. Dit is vermoedelijk te wijten aan het militaire karakter van de kaart en de strategische positie van de Meerspoort en de kloostergebouwen die in de stadsmuur ingebouwd waren. Voor deze zone zien we bijgevolg een quasi identieke situatie als op het primitief kadaster.

6.3.3.2.11. Atlas van de buurtwegen (1840) (GisOost)

De atlas van de Buurtwegen (Fig. 41) vertoont ook een vergelijkbare situatie als het primitief kadaster.

Figuur 41: het projectgebied op de Atlas van de buurtwegen (1840) (Bron: GisOost).

6.3.3.2.12. Plan de la ville d'Audenarde (ca. 1900) (Archief Oudenaarde)

Tenslotte beschikken we nog over een kaart van de stad Oudenaarde opgesteld rond het jaar 1900 (Fig. 42). De percelering binnen de stad is opnieuw op eerder stilistische wijze opgetekend. De opschriften wijzen op het feit dat de kloostergebouwen niet alleen als militair arsenaal gebruikt werden. Naar het einde van de 19de eeuw toe dienden ze ook partieel als slachthuis en de voormalige kloostertuin kreeg een herbestemming als publieke badplaats.

Figuur 42: detail van het projectgebied op een kaart van ca. 1900 (bron: Archief Oudenaarde).

Recentere kaarten van de stad en grondplannen opgemaakt in het kader van het heraanleggen van de Grote en de Kleine Markt tonen enkel oppervlakkige veranderingen aan het stadsbeeld. Dergelijke veranderingen komen beter tot uiting in het iconografische en fotografische bronmateriaal waar we over beschikken.

7. FOTOGRAFISCHE EN ICONOGRAFISCHE DOCUMENTATIE

Dit uitgebreide historisch-cartografisch materiaal van het projectgebied kunnen we tot slot aanvullen met iconografisch en fotografische weergaves van enkele van de besproken historische structuren. Een beknopt overzicht wordt opnieuw voor elke van de drie grote zones van het projectgebied gegeven. Een luchtfoto getrokken voor 1964 (Afb. 17), toont het volledige projectgebied vanuit noordwestelijke zijde. In de schaduw van de Sint-Walburgakerk springen de gebouwen van het Minderbroederklooster meteen in het oog.

Afbeelding 17: luchtfoto van de Markt en de westkant van de Markt (bron: Archief Oudenaarde).

7.1. De Grote Markt

De Grote Markt van Oudenaarde werd doorheen de 20ste eeuw heel rijkelijk op fotografische wijze gedocumenteerd. Gezien de geplande werkzaamheden echter geen invloed zullen hebben op de vele burgerhuizen die zich rond de Markt bevinden, noch op het stadhuis zullen we ons voor deze zone beperken tot slechts één foto (Afb. 18). Het betreft een postkaart van de Grote Markt uit 1971, waarop de kiosk aan de zuidelijke zijde nog zichtbaar is. Ook werd toen net een rij boompjes aangeplant aan weerszijden van de Markt.

Afbeelding 18: Grote Markt van Oudenaarde (1971). (bron: Archief Oudenaarde)

7.2. De Kleine Markt en de Sint-Walburgakerk

Afbeelding 19: overzichtsfoto Kleine Markt (bron: Archief Oudenaarde)

Op de foto's van deze tweede zone vinden we in tegenstelling tot aan de Grote Markt nog enkele structuren, waarvan tijdens voorgaand archeologisch onderzoek sporen blootgelegd werden⁶⁵ en waarvan ongetwijfeld nog archeologische sporen van te detecteren zijn in het bodemarchief. Het betreft enerzijds de woonblok die zich onder het huidige Centrum van de Ronde van Vlaanderen situeerde en anderzijds de huisjes die aan het koor van de Sint-Walburgakerk gebouwd werden. Op een overzichtsfoto van de Kleine Markt, klaarblijkelijk uit de toren van de Sint-Walburgakerk getrokken, zien we de Kleine Markt zoals ze er tussen 1931 en 1967 uitzag (Afb. 19)

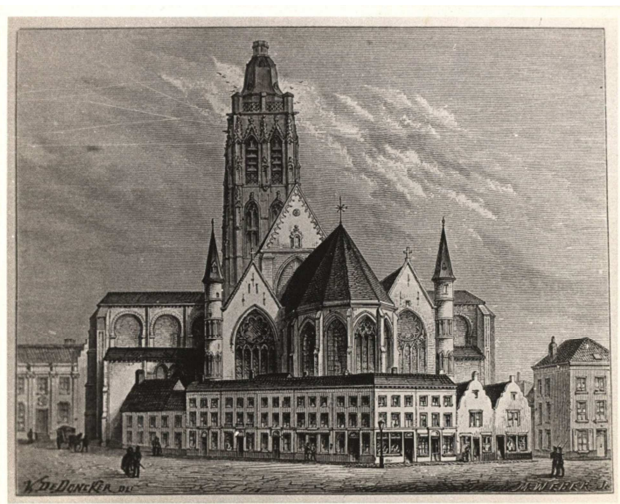
Uit diezelfde periode dateert een foto (Afb. 20) van de omvangrijke woonblok die in 1967 afgebroken werd om het "gat in de markt" te creëren en zodoende een betere verbinding tussen het stadscentrum en de westerring te bewerkstelligen.

65 Lemay N. & Langen I. 2002

Afbeelding 20: in 1967 gesloopte woonblok aan de Kleine Markt (bron: Archief Oudenaarde)

De Sint-Walburgakerk en de huisjes die tegen de zuidgevel van het koor van de kerk aangebouwd werden, vormen het onderwerp van talrijke oude foto's en enkele oude pentekeningen. De oudste weergave die we kunnen aanleveren dateert van het einde van de 19de eeuw en betreft een gravure van de Sint-Walburgakerk van Emile Bruylant (Afb. 21). De huisjes, die op de voorgrond prijken verkeren nog in uitstekende staat. Na de schade die de kerk en de huisjes opliep tijdens WO I (Afb.22), worden ze geleidelijk aan afgebroken tot enkel de twee meest noordelijke overblijven. Deze laatste vormen vandaag nog steeds bistro "de Carillon".

Afbeelding 21: gravure van de Sint-Walburgakerk (eind 19de eeuw) (bron: Archief Oudenaarde).

Afbeelding 22: De Sint-Walburgakerk kort na WO I (Bron: Archief Oudenaarde).

7.3. Het Minderbroeders – en het Droesbekeplein

Betreffende de derde zone zijn enkel foto's voorhanden van de gebouwen van het Minderbroederklooster. Voor 1968 en naar alle waarschijnlijkheid niet lang voor de afbraak van de gebouwen is het klooster onderwerp geweest van een uitgebreide fotografische documentatie door Dhr. Vandevyvere⁶⁶. De foto's getuigen van de extreme staat van verval waarin het klooster verkeerde vooraleer men tot de afbraak overging. De kloosterkerk lijkt doorheen de tijd het minste schade geleden te hebben (Afb.23-25). De gelijkenissen met de kloosterkerk die we op de maquette van Nézot (Afb. 26) konden aanschouwen zijn frappant. De foto's uit het begin van de 20ste eeuw bevestigen dus de precisie waarmee Nézot zijn maquette opgemaakt heeft. Op enkele dichtgemetselde ramen na en het feit dat de hoofdingang zich in de 20ste eeuw in een kleine voorportiek bevond (Afb. 23 en 24) zijn er amper verschillen waar te nemen.

Afbeelding 23: ingang van de kloosterkerk (bron: Archief Oudenaarde)

Afbeelding 24: Kerk, achterliggende westelijke pandgang en poort van het Minderbroederklooster (bron: Archief Oudenaarde)

Afbeelding 25: koor van de kloosterkerk (bron: Archief Oudenaarde)

Afbeelding 26: Kloosterkerk op de maquette van Nézot (bron: Archief Oudenaarde)

Op een laatste foto (Afb. 267) zijn naast de poort, een gedeelte van de westelijke pandgang, enkele gebouwtjes van het oostelijke gedeelte van het klooster en de pandhof weergegeven. De poort geeft praktisch onmiddellijk uit op de Schelde. Dit is opnieuw in overeenstemming met de situatie die meer dan 200 jaar eerder door Nézot geschetst werd.

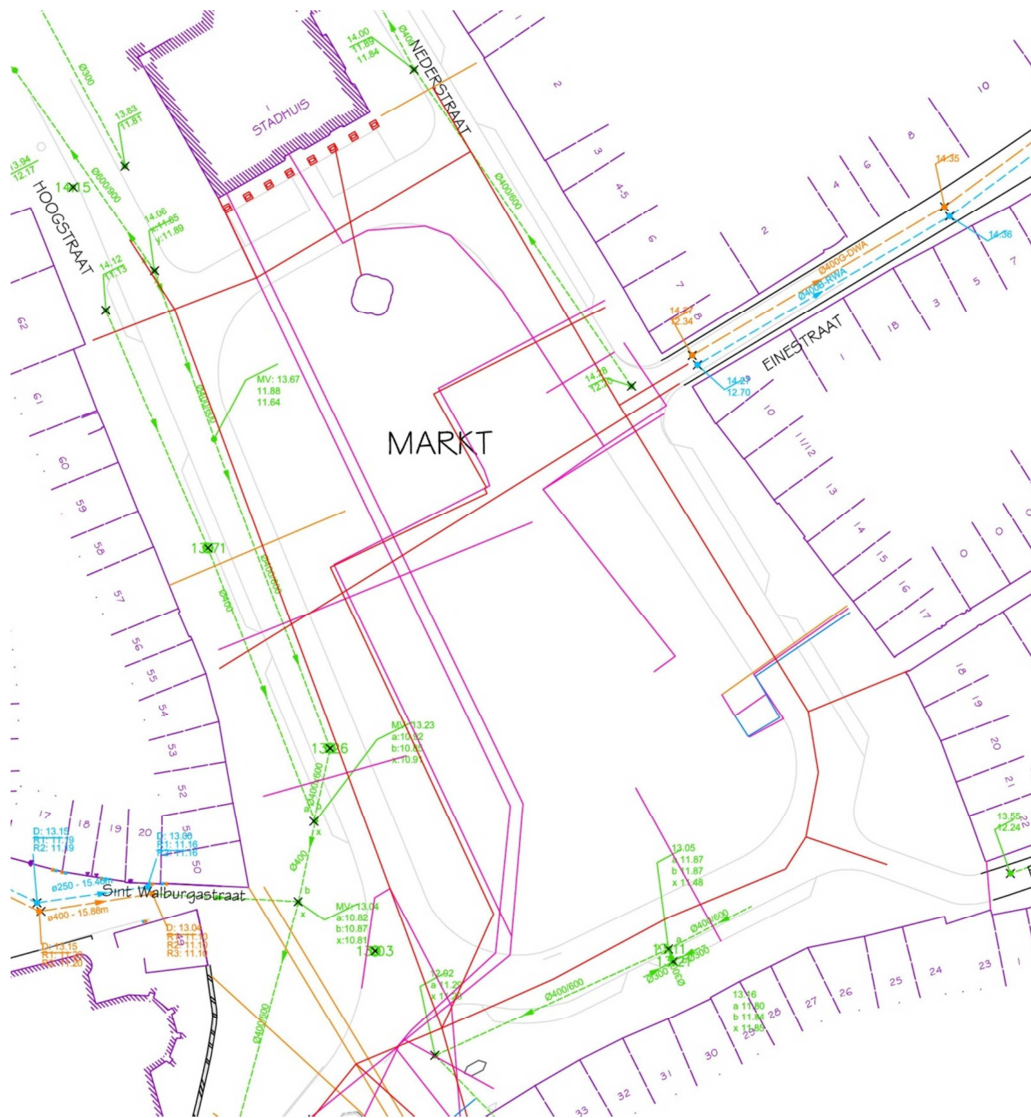

Afbeelding 27: Pandhof, westelijk gebouw en poort van het Minderbroederklooster (bron: Archief Oudenaarde).

8. GEKENDE BODEMVERSTORINGEN

Vanwege de omvang van het projectgebied en teneinde enig overzicht te behouden worden ook de gekende bodemverstoringen in drie delen besproken. Op de drie respectievelijke plannen zijn enkel de nutsleidingen aangeduid die straten kruisen of centraal onder de straten liggen in plaats van onder de voetpaden of die op relatief tot heel “onregelmatige” wijze aangelegd zijn. Het merendeel van de nutsleidingen, meer bepaald diegene die onder de voetpaden lopen werden niet opgetekend. Voor alle drie de zones geldt dat er glasvezelskabels in het midden van de bestaande straten aangelegd werden.

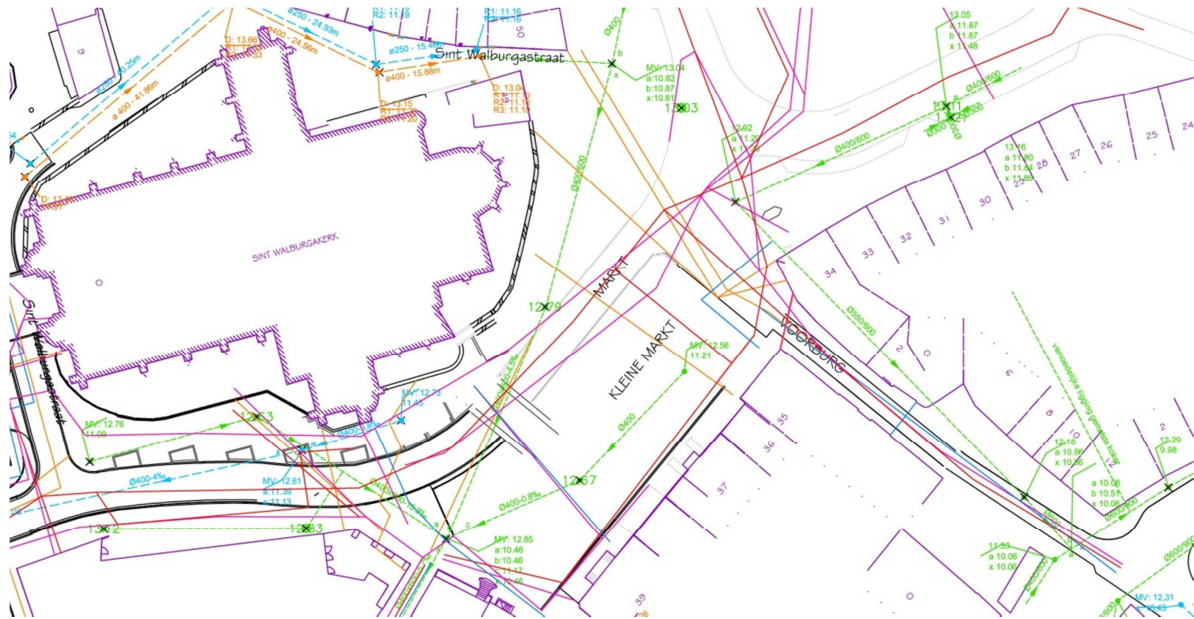
Op en rondom de Markt (Fig. 43) werden verschillende dergelijke leidingen opgemerkt. Zo lopen enkele leidingen van aan de zuidwestelijke hoek van het stadhuis in rechte lijn over de Markt tot ze ter hoogte van de Sint-Walburgastraat geleidelijk aan afbuigen naar de Kleine Markt toe. Andere onregelmatig aangelegde leidingen steken de Markt in zigzag over van aan huisnummer 6 aan de oostelijke zijde tot 3/4de op de Markt om vervolgens in een scherpe bocht naar de zuidwestelijke hoek van de Markt te lopen en daar de leidingen die naar de Kleine Markt gaan te vervoegen. Andere leidingen steken vanaf huizen aan de Markt de straat over tot op de Markt, zoals het geval is bij de frituur die zich vroeger in de zuidoostelijke hoek van de Markt bevond. De meeste van deze leidingen werden op geringe diepte en in relatief smalle sleuven aangelegd. De bestaande rioleringen daarentegen (groen op de plannen) zijn in smalle sleuven gemiddeld 2 à 3 m diep aangelegd.

Figuur 43: nutsleidingen op en rond de Grote Markt, geprojecteerd op het huidige kadaster.

In de zone van de Kleine Markt en de zone rondom de Walburgakerk (Fig. 44) komen heel wat leidingen samen. Onder het straat tussen de Voorburg, het koor van de kerk en de noordwestelijke hoek van de Kleine Markt ontstaat op die wijze een kluit aan leidingen. Het leeuwendeel van de Kleine Markt zelf blijft daarbij redelijk gevrijwaard. Verder steken sommige leidingen de straat dwars over van het voetpad van het Ronde van Vlaanderen Centrum naar de zuidgevel van de Sint-Walburgakerk en naar de hoek van het Minderbroedersplein toe. Tenslotte lopen de leidingen zowel in de Voorburg als in de Meerspoortsteeg over de hele breedte in het verlengde van de straat. In deze zone zijn opnieuw vooral de riolerings dieper aangelegd. Wat de groene lijnen betreft is dit nog steeds gemiddeld op 2 à 3 m diep. De lichtblauwe rioleringsbuizen zijn gemiddeld op 1 m diepte ingeplant.

De laatste zone aan het Minderbroedersplein en het Droesbekeplein (Fig. 45) lijkt gekenmerkt door het voorkomen van een minder dicht nutsleidingnet. Aan het Minderbroedersplein zijn de meeste nutsleidingen rondom het plein aangelegd. Vanop de rand van het plein begeven er zich echter vertakkingen dwars over de straten naar achtereenvolgens de hoofdingang van de kerk, naar het Ronde

Figuur 44: nutsleidingen op en rond de kleine markt en de Sint-Walburgakerke, geprojecteerd op het huidige kadaster.

van Vlaanderen Centrum en naar de hoek van dit centrum, tot over de Matthijs Casteleinstraat ter hoogte van de spoorwegbrug en ook naar de hoek van het Droesbekeplein ter hoogte van de rotonde. Op het Droesbekeplein zijn de rioleringen in hoofdzaak langs de gevels van de gebouwen en onder het voetpad aan de Matthijs Casteleinstraat aangelegd. Ongeveer ter hoogte van het midden van het plein liggen enkele leidingen loodrecht over de Matthijs Casteleinstraat. De nutsleidingen uit de Meerspoortsteeg lopen langs de zuidelijke rand van het Droesbekeplein tot aan de overzijde van de Matthijs Casteleinstraat. Tenslotte begeeft een kleine aftakking zich van hieruit schuin naar de Smallendam toe. De diepte waarmee de groene en blauwe rioleringstracés ingeplant zijn is vergelijkbaar als in de twee andere zones.

9. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN VOOR DE GEPLANDE WERKEN

De bestaande archeologische, historisch-cartografische en fotografische documentatie ondersteunt het archeologisch potentieel en de rijkdom van het bodemarchief binnen het projectgebied. Dit is weinig verwonderlijk vermits op basis van de historische bronnen geweten was, dat de oudste nederzettingskern van Oudenaarde zich in dit gebied situeert.

Wat betreft de zone van de Grote Markt kan archeologisch onderzoek waardevol inzicht verschaffen met betrekking tot het tracé en de oprichting van de eerste stadsomwalling, met betrekking tot het gebruik van de zone voor en na het aanleggen van de eerste stadsomwalling, alsook met betrekking tot het oude vleeshuis.

Figuur 45: nutsleidingen op en rond het Minderbroeders- en het Drosbekeplein geprojecteerd op het huidige kadaster.

Fotografische bronnen uit de jaren 1950-1970 tonen aan dat er ook onder de Kleine Markt archeologische structuren kunnen verwacht worden. Hoewel de exacte locatie momenteel nog niet gekend is, bevindt de korenhal zich op deze plek. Deze structuren bevonden zich gedurende de middeleeuwen in de schaduw

van de Sint-Walburgakerk en direct ten zuiden van het kerkhof. Bij de vernieuwing van het rioleringsnet langs de Grote en Kleine Markt zullen bijgevolg ongetwijfeld archeologische structuren aangesneden worden. We bevelen echter aan dat het kerkhof van de Walburgakerk bij het bepalen van het tracé zoveel mogelijk vermeden wordt. Onderzoek in 2008 toonde immers aan hoeveel menselijke skeletten er zich op het kerkhof opstapelden doorheen de eeuwen, en dit op een zeer beperkt oppervlak⁶⁷.

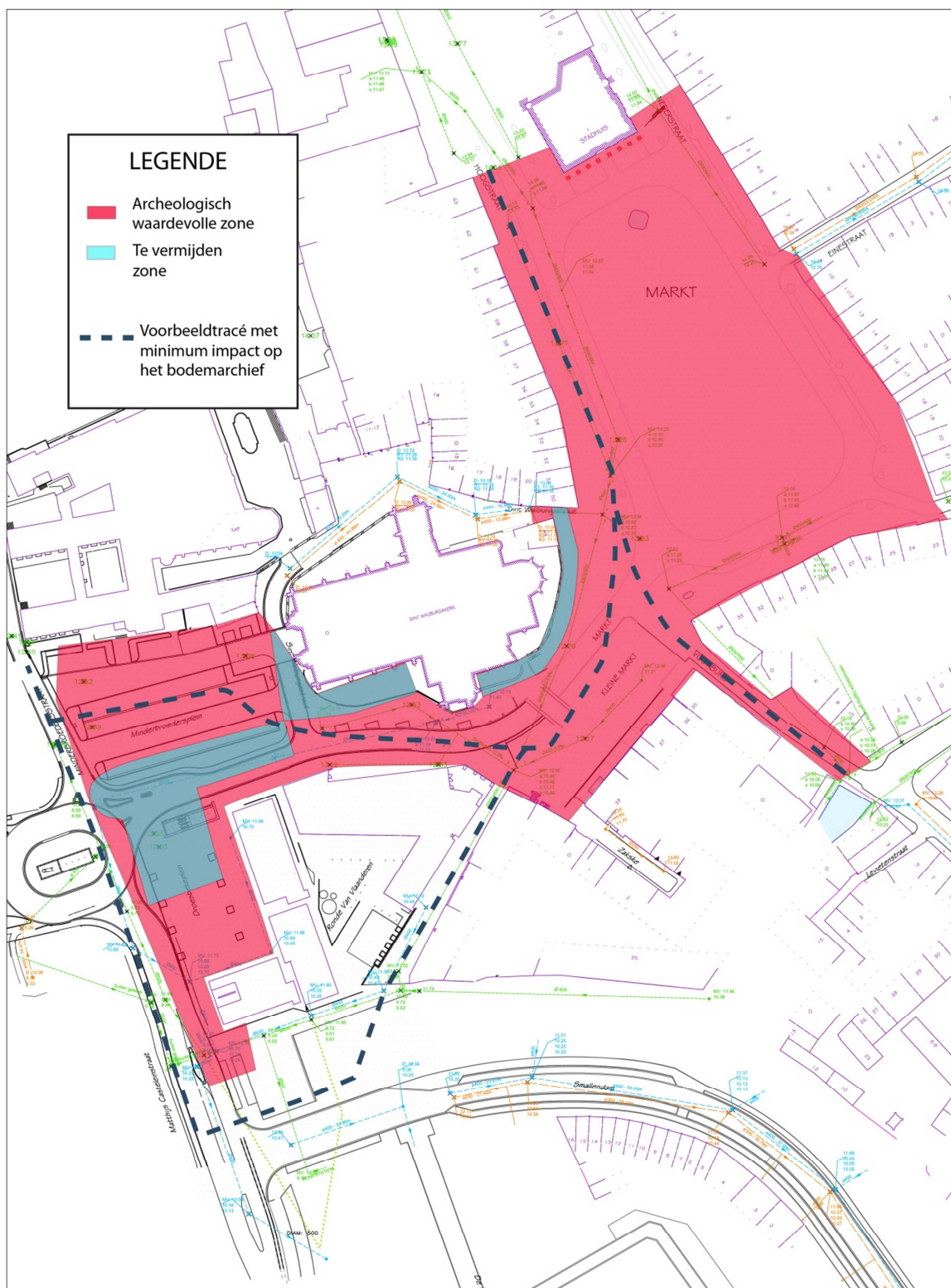
De omgeving van het Ronde van Vlaanderen Centrum en het gedeelte van het Droesbekeplein waar zich de bebouwing en de ondergrondse parkeergarages bevinden werden reeds op archeologische wijze onderzocht in 2001⁶⁸. Deze zone kunnen we dus buiten beschouwing laten. Ook lijkt het niet noodzakelijk de Meerspoortsteeg en de aansluitende zone ten zuiden van het Droesbekeplein tot aan de Smallendam aan archeologisch onderzoek te onderwerpen. Dit is omwille van de diepte van de verstoringen in de Meerspoortsteeg (waar de huidige rioleringen over de hele lengte van de straat aangelegd zijn) en omwille van het feit dat de oorspronkelijk Scheldeloop net ten zuiden van het Droesbekeplein gelegen is. De geplande riolering zou op deze plaats volledig in de 20ste-eeuwse opvullingspakketten van de oude Scheldearm aangelegd kunnen worden. Verder dient wel rekening gehouden te worden met het feit dat de Meerspoort, met bijgebouwen en waterpoort in de zuidwestelijk hoek van het Droesbekeplein gelokaliseerd is.

Onder het Minderbroedersplein en het niet bebouwde gedeelte van het Droesbekeplein gaan vervolgens de overblijfselen van het kloostercomplex van de Minderbroeders schuil. Dit is met betrekking tot de werkzaamheden problematisch vanwege het feit dat er opnieuw talrijke begravingen aangetroffen kunnen worden in de kloosterkerk en in de pandgang en pandhof. We adviseren wederom deze respectievelijke zones zoveel mogelijk te vermijden bij het vernieuwen van de rioleringen. Een alternatief tracé zou bijvoorbeeld door de kloostertuin ten noorden van de kloosterkerk lopen. Dit betekent evenwel niet dat er zich in dergelijke kloostertuinen geen of weinig archeologische sporen bevinden, zoals onderzoek op de Hopmarkt in Aalst uitgewezen heeft⁶⁹. Tenslotte kunnen veel archeologische structuren vermeden worden door de rioleringen in de Matthijs Casteleinstreet zoveel mogelijk aan de westelijke zijde van de straat aan te leggen. In dat geval zouden de rioleringen in de tijdens de 19de eeuw gedempte stadsvesten liggen. Samenvattend werd een figuur samengesteld (Fig. 46) waarop de zones met een hoog archeologisch potentieel en de te vermijden zones (vanwege de grote hoeveelheid te verwachten menselijke inhumaties) aangeduid zijn.

67 Ameels V. 2013

68 Lemay N. & Langen I. 2002

69 K. De Groote et al. 2011, p. 83-249.

Figuur 46: projectgebied met aanduiding van de zones waarvoor archeologisch vervolgonderzoek aanbevolen wordt, met de te vermijden zones (vanwege de grote hoeveelheid inbuitingegraven die in deze zones verwacht kunnen worden) en met een voorbeeldtracé waarbij de werkzaamheden minimaal een impact zouden hebben op het archeologische bodemarchief

BIBLIOGRAFIE

- AMEELS V., MOENS J. & DE GROOTE K., 2009. Verkennend onderzoek in de Sint-Walburgastraat te Oudenaarde (O.-VI). *Archaeologia Mediaevalis* 32, pp.80-81
- AMEELS V., 2013. *Oudenaarde – Sint-Walburgakerk, opgravingsrapport*. Intern rapport Onroerend Erfgoed.
- BERINGS G., 1986. Geschiedenis en archeologie: de vroeg-middeleeuwse bewoning in het Oudenaardse. *Archaeologia Belgica*, 2. pp. 267-276
- BERINGS G., 1989. *Landschap, geschiedenis en archeologie in het Oudenaardse*, Oudenaarde.
- BORREMANS P., 2009. *Het keuzelfort van de vesting Oudenaarde*. Agora, Tempus, p.84
- CALLEBAUT D., DE GROOTE K. & AMEELS V., 2012. Het ontstaan van de stad: een moeizaam verhaal. In: Trio et al., 2012 (eds.), *Tijd voor Oudenaarde*. pp.17-32
- CARTON C., 2010. *Oudenaarde op kaart. Een grondige analyse van de 16de-eeuwse kaart van Oudenaarde van Jacob van Deventer*, Onuitgegeven Masterthesis Universiteit Gent, 2009-2010.
- DE MEYER P.B., 1956. DE MINDERBROEDERS TE OUDENAARDE (1230-1797). *Feestschrift Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige kring van Oudenaarde*, pp. 161-187
- DE VOS L. (red.), 2002. *Burchten en forten en andere versterkingen in Vlaanderen*. Leuven, Davidsfonds, 283 pp.'s
- DE GROOTE K., DE MAEYER W., MOENS J., QUINTELIER K., VAN CLEVEN F., VANDEN BERGHE I. EN VERNAEVE W., 2011. Het karmelietenklooster van Aalst (prov. Oost-Vl.) (1497-1797): het gebouwenbestand, de begravingen en het fysisch-antropologische onderzoek, *Relicta* 8, pp. 83-249.
- DEVOS P., 1984. *Op het breukvlak van twee werelden: Het vleeshuis van Oudenaarde*. Oudenaarde, Vereniging voor vreemdelingenverkeer en monumentenzorg.
- DHOOP E. & DE SMET M. (red.), 1986. *Bartolomeus de Rantere. Geschiedenis van Oudenaarde van 621 tot 1397*, Oudenaarde.
- LACHAERT P.J. (red.), 2008. *Oudenaarde 1708, een stad, een koning, een veldheer*. Leuven, Davidsfonds, 181 pp.'s
- LEMAY N. & LANGEN I., 2002. Noodonderzoek aan de Meerspoort in Oudenaarde (O.-VI), *Archaeologia Mediaevalis* 25, 69-70.
- PEDE R. & KLINKENBORG S., 2012. *Archeologisch onderzoek in een uitboek van de stad: Oudenaarde – De Ham*, intern rapport.
- VAN CAUWENBERGHE K., 2004. *Historisch morfologisch onderzoek van Oudenaarde*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent 2004.
- VANDEPUTTE J., 1966. *De Eindries : straten-gebouwen-mensen-feiten uit de geschiedenis van Oudenaarde*. Brussel.

VANDEPUTTE J., 1974. *De molens van het arrondissement Oudenaarde. Uit hun geschiedenis*, Oudenaarde.

VANDEWEGHE E., 2013. *De verouderde steden: of hoe de historische stad vorm kreeg in een eeuw van modernisering (1860 – 1960): Aalst, Dendermonde, Oudenaarde en Veurne*, Gent.

VERGRACHT P., 2010. *De huizen op de kleine markt te Oudenaarde volgens het landboek van 1616. Handelingen van de geschied- en oudheidkundige kring van Oudenaarde*, 47, pp. 301-380.